

К 6
П р о
Д о й
Р О 2
Д Н О 2
Н О
Л У м
Д а
О й
Г О 2
Р О 1
И 5
Е 5

СПИСАНИЕ

ПЫ

Съставител:
д-р Анатолий Кънев
drkanev@protos.bg

Редакционна колегия:
д-р Анатолий Кънев
Ерхан Чаушев
Калина Денкова
Дона Димитрова

Коректори:
Цветелина Кънева
Росица Филипова

Издател:
Сдружение „Родно Лудогорие“
София 1303, ул. „Осогово“ 60
тел. 02/9296101
www.ludogorie.org

Списание то се издава със съдействието на д-р Анатолий Кънев и
Министерство на образованието и науката

ISSN: 1312-7233

На първа корица: Ивайло Мирчев „Пътят е дълъг“,
м.б., платно, 180/170 см.

На четвърта корица: Ивайло Мирчев „Вулканичен остров“,
акварел, хартия, 70/50 см.

СЪДЪРЖАНИЕ

- 1 КАКВО ДРУГО, АКО НЕ КУЛТУРА
д-р Анатолий Кънев
- 2 НЯМА „НОВ ПРОЧИТ“ НА ИСТОРИЯТА,
ИМА ЕДИНСТВЕНО И САМО ИСТИНСКИ ПРОЧИТ
Интервю на д-р Анатолий Кънев
с проф. дин Иван Стоянов
- 18 БЪЛГАРСКОТО НАЦИОНАЛНО ЗНАМЕ
Проф. дин Иван Стоянов
- 44 ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ – ЖИВОПИСЕЦ
Проф. Десислава Минчева
- 60 ПАТРИОТИЧНОТО ВЪЗПИТАНИЕ НА УЧЕНИЦИТЕ В
ЕПОХАТА НА ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА
Атанаска Стойчева
- 64 СТАТУТ ЗА ОРГАНИЗИРАНЕ И ПРОВЕЖДАНЕ НА
НАЦИОНАЛЕН УЧЕНИЧЕСКИ КОНКУРС,
ПОСВЕТЕН НА 30-ия ПОХОД
„ПО СТЬПКИТЕ НА ЧЕТАТА НА ТАНЬО ВОЙВОДА“
- 67 ТВОРБИ НА НАГРАДЕНИ УЧЕНИЦИ
ОТ КОНКУРС-ВИКТОРИНАТА 2015 г.
- 73 ПРОТОКОЛ ЗА КЛАСИРАНЕ НА УЧАСТНИЦИТЕ В
НАЦИОНАЛНИЯ КОНКУРС-ВИКТОРИНА, ЗА УЧЕНИЧЕСКИ
ТЕКСТОВЕ, РИСУНКИ И МУЛТИМЕДИЯ, ПОСВЕТЕН НА
18-ия ПОХОД „ПО ПЪТЯ НА БЕДРЕДДИН“
- 76 ОГЪНЯТ И СВЕЩИТЕ:
ДРЕВНИ, БЛИЗКИ И ПЪЛНИ СЪС СИМВОЛИКА
проф. дин Христо Матанов

КАКВО ДРУГО, АКО НЕ КУЛТУРА

д-р Анатолий Кънев

Тази година КПД „Родно Лудогорие“ организира 30-ия юбилеен поход „По стъпките на четата на Таньо войвода“. Годишнина, надхвърляща годините на повечето участници от 22 населени места от Кърджали, София, Силистра, Тутракан, Исперих, Търговище, Разград и Попово. Интересът към похода отново е голям: 540 ученици от цялата страна са заявили участие за петте походни дни (от 29 май до 2 юни), а над 10 000 човека ще се включват в походната колона през определени участъци.

За нас е чест, че походът ще се проведе под високия патронаж на вицепрезидента на Република България и г-жа Маргарита Попова отново ще се присъедини към нашето начинание. Надяваме се, че политиците на България (въпреки едnodневките на политическия небосклон вече може да се твърди, че в страната ни има хора, които могат да бъдат наречени политици) рано или късно (дано не е твърде късно!) ще се простят с държавническото безхаберие и ще стигнат до прозрението, че културата (а не симулацията на култура) е жизненоважна за оцеляването ни като народ. Дано осъзнаят, че културата е в основата на всяка човешка дейност, без значение дали става дума за прокарване на магистрали, за строеж на газопроводи или за туризъм. Защото културата е цялостен модел за човешко поведение! Културата е самоосъзнаването ни като индивиди! Културата е нещото, което ни прави хора и ни разграничава от видовете, оцеляващи по пътя на естествения отбор.

Сигурно защото отдавна сме осмислили значението на културата вече 30 години водим нашата скромна битка за спечелване на сърцата и умовете на младите, вече 30 години разпръскваме семената на родолюбието, семената на добросъседството, доверието и истината. През всичките тези години семената попадаха кога на плодородна, кога на камениста почва, имаше суша, но имаше и живителен дъжд. Поколенията се сменяха, някои от нас си отиваха, други идваха да заемат местата им. Защото всички изповядваме едно верую, което основоположникът на похода Борис Илиев предаде в два прекрасни стиха:

*„Където минеш сей,
все някой ще пожъне!“*

НЯМА „НОВ ПРОЧИТ“ НА ИСТОРИЯТА, ИМА ЕДИНСТВЕНО И САМО ИСТИНСКИ ПРОЧИТ

Интервю
на д-р Анатолий Кънев
с проф. дин Иван Стоянов
Председател на фондация „Васил Левски“

Благодаря Ви, че се съгласихте на това интервю. Вие сте доказан историк, учен и преподавател. Историята наука ли е, или разказ за миналото? И кога един народ се обръща към миналото си: в периоди на апогей или когато помръкнат идеалите?

Сърдечно благодаря за отправената покана и възможността да изкажа своето мнение по поставените от Вас въпроси. Историята е наука и няма да се уморя да повтарям, че тя има за цел да реконструира миналото такова, каквото е било, а не такова, каквото някому се иска да е било. Само в такъв случай тя може да се смята за отделен клон на човешкото познание. В противен случай тя може да бъде определена като „разказ за миналото“, като „спомен за миналото“, като гледна точка на отделна личност, социална група или партийна формация. Но това вече няма нищо общо с науката история. Поради тези мои разбирания смятам, че няма „нов прочит“ на историята, а има единствено и само истински прочит. Тези, които са приемали и са се отнасяли към историята като към наука, не правят „нов прочит“. Този „нов прочит“ е за тези, които правят сложни политически пируети, за да запазят местата си в ръководните структури на държавата при всяка политическа промяна. Народът се обръща към своята история, когато е изпаднал в безпътица, благодарение на „мъдрото“ ръководство на гореспомнатите „гимнастици“. Така постъпват българите след Първата световна война, завършила с втората национална катастрофа, така постъпват те и днес, когато България е най-бедната страна в ЕС и Европа и преживява – трудно ми е да преценя коя по ред вече, национална катастрофа. В такива времена хората търсят в историята идеали, упование и надежда.

Според Вас за кого работи историкът – за себе си, за колегията или за обществото?

Историкът работи най-вече за обществото – такова е моето мнение. Обществото е това, което трябва да знае и учи историята, то е „консуматорът“ на историческите изследвания. То преценява и оценява, но обществената нагласа в повечето случаи е различна от мнението на учения изследовател, което може да се приеме за нещо напълно нормално. Това не би трябвало да въздейства на историка и да го тласка към „производство на изследвания“, които задължително да се харесват на читателите. Представяте ли си, че мнението на учените физици за атомната енергия и мнението на обществото, което асоциира тази енергия най-вече с Хиросима, Нагазаки, Чернобил... могат да съвпаднат? В същото време историкът работи и за колегията, и за себе си, тъй като тези две „персони“ са част от обществото.

Вие сте историк – изследовател в областта на Българското възраждане, на историята на Русия, на Османската империя, Източния въпрос, националната идея. Имате ли предпочитана тема и историческа личност, които да Ви ангажират и емоционално?

Мисля, че няма човек, който да е застрахован от предпочитания в една или друга сфера. Такъв съм и аз. Интересите ми са насочени най-вече към политическите течения и организации през периода на Българското възраждане и непосредствено след Освобождението на България. Специален интерес за мен представлява либерализмът като теория и практика и възприемането на либералната доктрина от българското общество. На това са посветени и двете ми докторски дисертации. Тук искам да отбележа, че класическият

Христо Ботев, Никола Славков и Иван Драсов

либерализъм и либералната доктрина нямат нищо общо с това, което виждаме днес като афиширащо се за либерални течения, партии и други подобни от този род. Изкривяванията и подмяната на либералните ценности сега са толкова много и толкова големи, че „първообразът“ е изчезнал напълно. Що се отнася до предпочитани личности – това са най-вече спорните герои – и „по-големите“, и „по-малките“, но личности с характер и визия за бъдещето.

Знаете, че този брой на списание „Път“ се издава по повод 30-ия юбилеен поход „По стъпките на четата на Таньо войвода“. Защо тръгват четите на Христо Ботев и Таньо Стоянов? Те знаят за погрома на въстанието. Промислени действия или слаба организация?

Ботев е отговорил на този въпрос още „тогава“ много точно и ясно. „Подкрепи и мен ръката / та кога въстане робът / в редовете на борбата / да си найда и аз гробът“. Това са личности, това са хора, които имат чест и достойнство. Те не изчакват „своето време“, както правят много техни „побратими“, а тръгват с ясното съзнание, че със своите действия ще допринесат за поставянето на Българския въпрос на дипломатическата маса на Европа. Само в глава като тази на Ботев може да се роди идеята за толкова грандиозен театър като превземането на кораба на една велика сила. Ботев знае какъв ще е ефектът от това действие. И действително от 3000 репортажа в 200 европейски вестника за Априлското въстание – 2000 са за Ботевата чета. Т.е. „театърът“, който коства живота на войводата и мнозинството от четниците, постига по един впечатляващ начин преследвания резултат. Същото се

отнася за Таньо войвода. Със своя героичен поход той вдъхва увереност на поробените българи и в същото време привлича вниманието на дипломатическите представители на силите в българските земи, които най-сетне са принудени да кажат истината пред своите правителства. И Христо Ботев, и Таньо Стоянов знаят, че с четите, които водят, не могат да победят Османската империя. Но те избират единствения път, който води към свободата. Защото ако всички се бяха скрили в Самоводските мазета, когато гърмяха пушките, като Стефан Стамболов, и бяха целували ръцете на ходжата с обяснението „животец, мил“, като Захари Стоянов, може би и днес още нямаше да я има България. Дали за Кочо и Спас Гинев животът на невръстните им деца и младите им съпруги не е бил свят и мил?

В последно време историографията отново се обръна към делото на Левски

и Каравелов, давайки им нови оценки. Но истинските митологеми не са ли около идейните възгледи на Хр. Ботев? И до каква степен новите интерпретации на политическата дейност на българските революционери почиват на нови документални факти?

Историците и преди, и сега са познавали и познават това, което е достигнало до нас като документално наследство на посочените „Големи“ на Българското възрождение. Само че винаги е имало „историци“ и историци. Когато човек се подчинява коленопреклонно на една идеология, която и да е тя, той не може да бъде истински изследовател. Но пък може да извлече доста прилични дивиденди. И тъй като човек е временно на този свят, мнозинството „изследователи“ тръгват по линията на най-малкото съпротивление. Това гарантира министерски, дипломатически и депутатски кресла, а в някои случаи и още

Васил Левски във въстаническо облекло

по-високи длъжности. Учудващо е обаче, че дори историците забравят, че подобен подход понякога „гарантира“ и нещо друго, което едва ли е толкова привлекателно – клупа на бесилката или дулата на наказателния взвод. А когато се досетят, е вече твърде късно.

За Каравелов, Левски и Ботев ще се пише винаги, но би било добре пишещите да се базират единствено на документалното наследство, останало от тях. Това не гарантира високи постове, но със сигурност гарантира, че няма да ги има клупа и дулата – в пряк и в преносен смисъл. Кой знае дали е така, но поне аз мисля по този начин. Ботев си е Ботев и без „Символ верую...“, както Левски си е Левски без „Свята и чиста република“. И без ореол около главата! Документираната истина не ги прави по-малки, а ги извисява още повече. Това, че Ботев не познава Левски до 1875 г. и Апостола не познава Ботев до 6 февруари 1873 г., не им отнема мястото, което те имат в Пантеона на българите, отдали живота си в борбата за възстановяване на собствена държавност. Всеки, който познава творчеството на Ботев, знае, че той има социално-утопични идеи. Но тъй като те се асоциират с познатия ни „социализъм“, днес почти никой не смее да говори за това. Защото имаме демокрация и живеем в демократично общество. А всъщност неговите социално-утопични идеи се родят по-скоро с идеите на раннохристиянската община, но това за властимащите и „тогава“, и „сега“ е твърде трудно за асимилиране.

Не стои ли в основата на бурното възрожденско развитие на българското общество икономическата сила на чорбаджиите, срещу които насочва своето перо Каравелов например? Ако

Евлоги и Христо Георгиеви

ги нямаше техните капитали, щеше ли да се стигне до новобългарско училище, набавяне на оръжия за революцията и т.н.?

Ако тръгнем по тази логика, трябва да приемем, че капиталите на днешните български „чорбаджии“ стоят в основата на „развитието“ на съвременна България. Само че това „развитие“ вече 25 години е в посока към дъното, ако изобщо има такова, и се нарича регрес или още по-простичко – потъване. През Възраждането има „чорбаджии“ и чорбаджии. И ако всички ги поставим под един знаменател,

ще сбъркаме. Чорбаджиите през XV–XVII век са едно, през XVIII век има и от споменатите вече, но се появяват и „нови“, а през XIX век под „чорбаджия“ българинът разбира „богат човек“. До новобългарското училище се стига не само и единствено с капиталите на „чорбаджиите“, а най-вече с умовете на интелигенцията. Разбира се, едното е свързано с другото и едва ли трябва да отдаваме или оспорваме първенството било на яйцето, било на кокошката. Обективно погледнато, „Новото време“ ражда „Новите хора“, само че българите, както обикновено, закъсняват и пропускат раждането на това „Ново време“, пропускат самия експеримент. Това ги заставя да вземат всичко наготово, да привнасят модели и идеи, които се появяват на друго място, в друго време и които на българска почва невинаги сработват по подобие на първообраза. Така се получава и с отношението към „чорбаджиите“. Самият Каравелов е от много богато семейство, което също може да се определи като чорбаджийско, а и много са богатите, които участват в създадените от Левски революционни комитети. Димитър Ценович – касиерът на БРЦК в Букурещ, е богат banker и откупува на търг в Браила картината „Раковски в Балкана“ за 400 наполеона – това е само за илюстрация на неговото финансово състояние. Но начело на ръководните структури не стоят богатите!!! Председател на БРЦК в Букурещ е Любен Каравелов, а ръководител на Привременното правителство в България – вътрешният Централен комитет в Ловеч, е Васил Левски. Всички членове в задграничния и във вътрешния ръководен орган са по-заможни и по-богати от Каравелов и Левски, но и през ум не им минава да оспорват тяхното място, както това става днес – в XXI век, в т.нар. демократична и свободна България. Какво пише Ботев по коментирания въпрос – „свестните у нас считат за луди, / глупецът вредом всеки

Пощенска картичка с репродукция на картината на А. Сако „Раковски в Балкана“, отпечатана в Букурещ

почита: / „Богат е“ – казва, пък го не пита / колко е души изгорил живи, / сироти колко той е ограбил / и пред олтарят бога измамил...“. За кое време говори в тази своя творба синът на даскал Ботьо?

Защо хората предпочитат митовете във Възраждането пред неговата реална история? До каква степен трябва да се доверяваме на мемоарите като извор при реконструкцията на Възраждането? Имам предвид тези на Захари Стоянов, Стоян Заимов, Никола Обретенов.

Митовете са много по-лесно смилаеми от реалността и поради тази причина те се възприемат по-лесно и по-масово. Ако си нямаш работа, върви доказвай, че Крали Марко умира в битка срещу християните като съюзник на турците, че Иван Шишман е турски васал и дава сестра си

за една от многобройните съпруги на сюзерена си султан Мурад, след като всички знаят за трите синджира роби и какво направил този Марко и след като българите чуват „Откак се е, мила моя майнольо, зора зазорила...“. Поради тази причина по-лесно се възприема написаното от споменатите трима мемоаристи и техните имена винаги ще превъзхождат по популярност имената на изследователите. Техните писания са чудесни като историческа белетристика и те ще вълнуват умовете на българите вечно. „Записките“ с право ще се определят като „книга на книгите“, но историческата истина е нещо съвсем друго. Това друго няма за цел да екзалтира, да импулсира, да настройва, да разстройва, да противопоставя, а има за цел да каже истината такава, каквата е, без да се интересува от емоционалното въздействие на тази истина. В повечето случаи Тя – Истината, е нелицеприятна и поради тази

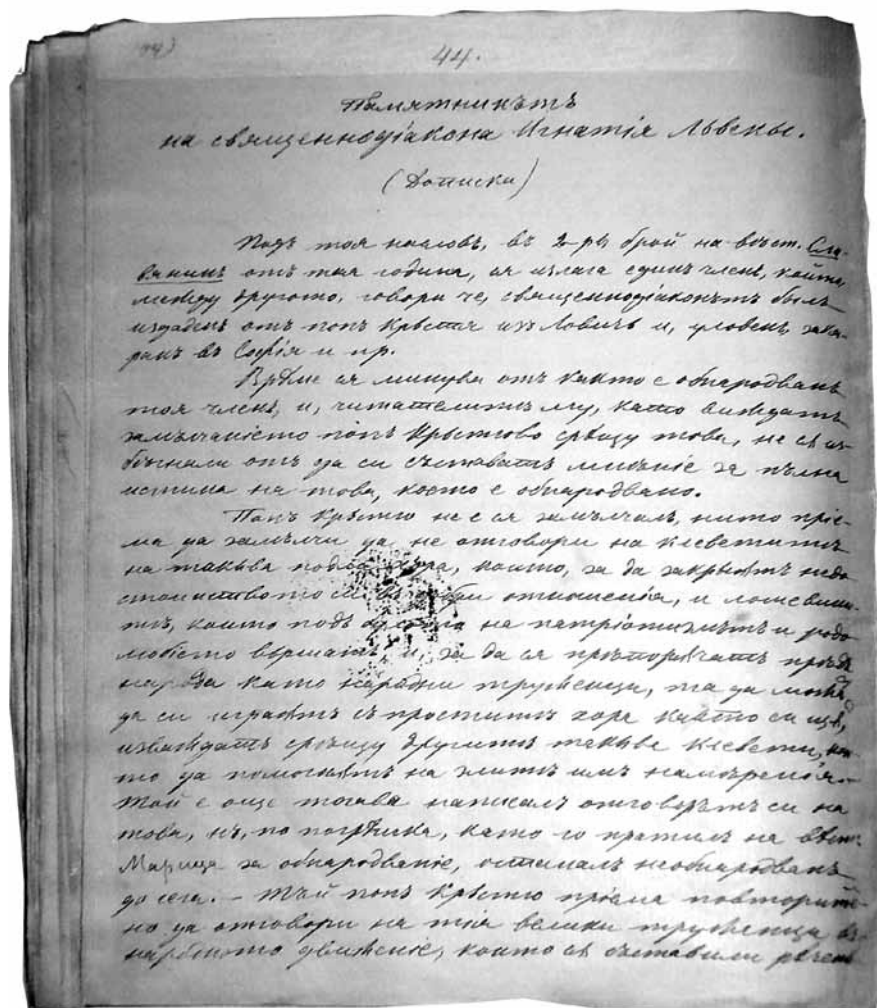

Пощенска картичка, показваща приемствеността в българската история

причина хората предпочитат митовете, а не реалната история. Историките, ако са истински изследователи, трябва да казват истината такава, каквато е, а мемоаристите ще си пишат мемоари и ще създават легенди за времето и хората, с които са живели. Те винаги ще се приемат по-добре от масовото съзнание, но това е напълно в реда на нещата. Всички знаят, че откриватели на истини са изгаряни на клада, а Христос за идеите си, свързани единствено с добруването на човешкия род, получава като „награда“ разпъване на кръст и трънен венец. Не си спомням някой разпространител на легенди и митове да е сполетян от същата участ. Следователно ученият изследовател и днес не е застрахован от подобна обществена „благодарност“, но всеки избира сам своя път. И решава – легенди и митове или истината!

Защо историографията мълчи по отношение на личностната трансформация на част от дейците преди и след Освобождението? Защо ако някои от тях имат известни „прегрешения“ преди Освобождението или след това, предпочитаме да ги спестяваме?

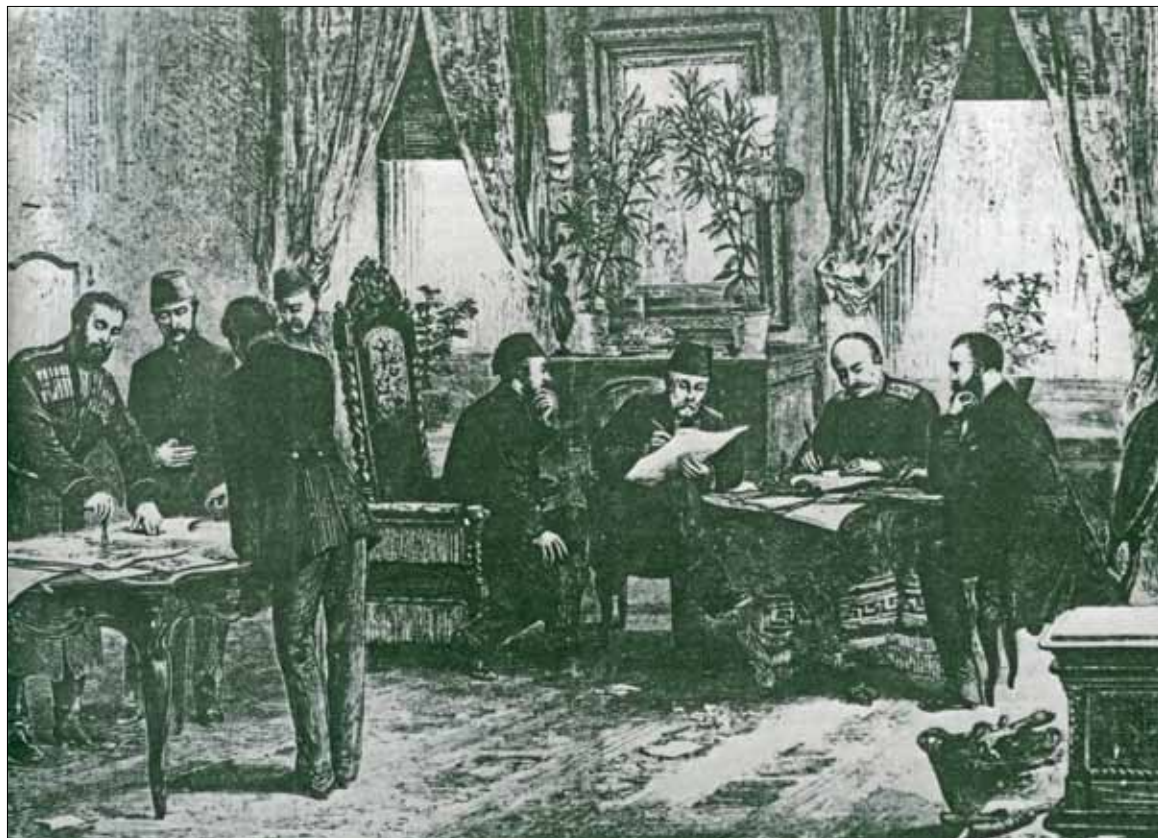
Така беше до неотдавна поради ред субективни и най-вече обективни причини. „Героите“ трябваше да останат „герои“. Къде сте чели, че Филип Тотю се връща в България години след Освобождението, тъй като се намира в румънски затвор заради кражба в дома на богат румънец? В последните десетилетия се появяват изследователи, които не възприемат този „отгъпан път“ и представят действителността такава, каквато е. Огромната част от предосвобожденските дейци след Освобождението хукват да осребряват своето поборничество по един доста брутален

Оправдателна дописка на поп Кръстю, поместена в Требника му

начин, който няма нищо общо с възрожденските идеи и идеали. Между тях са и тримата споменати по-горе мемоаристи. Ето какво пише поп Кръстю Никифоров по този проблем, като визира преди всичко членовете на вътрешния централен комитет в Ловеч, „дочакали“ по неведоми пътища свободата. Казаното от него се отнася обаче и за всички онези, които „хукват“ да се катерят по високите етажи на възкръсналата Родина: „Вие на времето с голи ръце се канехте да се биете с неприятеля, като се обещавате да пожертввате сичко, а в последно време шарлатанията ви излезе налице, защото когато велика

Русия кръв проливаше зарад нас, вие зад гърбът ѝ тичахте по плячки, по грабежи и спекулации, като продавахте едно парче хляб за 1-2 фр. и то на оновова утруденото рускаго солдатаина, който върви на пред с пушка в ръка и тегли най-големи трудности, за да ны освобождава? - Кажете ми кой от вас взе участие в битката тогава, когато сичко имахте - и пушки, и топове, и пари, без да имахте нужда хазни да разбивате и къщи да обирате? Отидоха, наистина, и взеха участие някои Българчета, но кои? Вие тикнахте другите да отидат да се бият, да страдат и да гинат; от които днес живи останалите презирате да ся скитат голи

Подписване на Санстефанския мирен договор на 19 февруари 1878 г.

и боси, а вие като ся бояхте да не би новоосвободеното ни отечество да остане без управители, държахте ся за такива и още ся не освободило едно място или пък град, вие ся събирахте на тумби зад гърбът на освободителите Руси и правехте съвещание за кои какъв пост ще замести в управлението, като ся превземе това или онова място. – Сега назлъ, назлъ се гордеете с постове и заплати, но я ми кажете, с какъв подвиг придобихте тия постове и заплати?“ По-нататък той продължава: „На простаците можете да докажете секак, как сте ги придобили, но кажете, молим, и на нас, които знаем сичко до колко струват и доколко сте извършили. – Кажете ни по-напред, на спроти предишното ви обещание, че ще пожертвувате и живот, и имот, и всичко за освобождението на отечеството ни, де остана то? Кажете ни, де

остана самоотвърждението ви и родолюбието ви? Кажете ни, де остана желанието ви да видите добре уредени народните ни училища и истинско священство. Кажете ни, де остана желанието ви да ся уреждат черквите; желанието ви да ся презре чорбаджийството и своеволията; да ся уреди източникът за помагане на бедните; да ся отвори каса, която да поддържа инвалидите на учителството и священството; да ся турят в добър ред занаятите и търговията; да ся подкрепи земеделието и скотовъдството; да ся улучшат читалищата, да ся съставят дружества за разни благородни предприятия, и пр. и пр. кажете ни, сичко това де остана и какво стана?“ Всичко това е написано през 1879 г.!!! Не прилича ли то на ставашото днес в бедната ни държавица? Нека всеки от Вашите читатели си отговори сам на този въпрос.

Граф Н. П. Игнатиев

По какъв начин и има ли смисъл да експонираме идеи от Възраждането в нашето настояще?

Ако се вслушаме в идеите на нашите възрожденци и вземем предвид начина им на действие, ще е повече от полезно. Само един пример, а те могат да бъдат доста повече. В писмо до новоприети членове на революционната организация Апостола на българската свобода заявява: „...Да бъдем равни с другите европейски народи зависи от нашите собствени задружни сили“. Нима е толкова трудно за разбиране казаното от него и не се ли отнася и за днешното време? Ами казаното от Ботев, от Каравелов, от Раковски, от Касабов, от Кисимов, от Теофан Райнов, от... Има много какво да се „вземе“, но няма кой да го „вземе“. Разбира се, не става въпрос да обущаме потурите и да слагаме цървулите, а да вземем идеята и начина на действие –

„Аз съм посветил себе си на отечеството си от 61-во лято да му служа до смърт и да работя по народната воля“. Колко държавници днес биха приели изцяло тази мисъл-завещание на Левски? Отговарям веднага – нито един!

На конференцията в Копривщица по повод годишнината на Каравелов Ви развихте тезата, че граф Игнатиев извиква Каравелов на подписването на Санстефанския договор (19 февруари 1878 г). Имаме ли документални свидетелства за подобно становище?

Все още не знаем цялата истина около мисията на Каравелов в Цариград, но през февруари и началото на март 1878 г. той е в турската столица и това е документирано. Че той присъства на подписването на договора – и това е ясно и безспорно, тъй като тази е една от причините, поради които той заминава за турската столица, но, разбира се, няма да го видим в художествените платна, които отразяват самия акт на подписването. Дълг на историците е да „поработят“ в руските архиви и да намерят документацията по това пътуване и неговите цели. Основното в коментирания епизод е това, че руската дипломация подготвя Каравелов за пръв министър-председател на България и Николай Павлович Игнатиев, който от 1877 г. става „граф Игнатиев“, държи бъдещият български премиер да бъде познат на Високата порта не само като ръководител на БРЦК в Букурещ и като български или славянски Мацини, но и като бъдещ партньор в очертаващите се политически взаимоотношения. На връщане от Цариград през март 1878 г. Каравелов посещава Копривщица и своето семейство, придружаван от княз Нарискин, княз Шаховски и юриста Цуриков, и това е документирано. На никой друг от българите Русия не оказва толкова внимание в този изключително важен за народа ни момент.

През последните години издадохте много ценни и четени книги, за което използвам случая да Ви поздравя. В тях обаче има твърдения, които предизвикаха, меко казано, фурор. Като например, че Левски и Ботев никога не са се срещали, което ще рече, че популярното писмо на Христо Ботев до неговия приятел Киро Тулешков, в което се говори за съжителството на двамата във воденицата край Букурещ, никога не е съществувало. Как бихте коментирали?

Документалното наследство и на Левски, и на Ботев показва, че двамата не се познават до 6 февруари 1873 г. Ботев споменава името на Левски във в. „Знаме“ за пръв път едва през 1875 г., когато стои начело на БРК и се запознава с архивата на Комитета. По-късно пише и известното на всички стихотворение, известно ни като „Обесването на Васил Левски“. Ботев може ли да мълчи повече от две години и половина, ако знаеше кой е Левски, какво е направил и каква е неговата съдба? Той е поет, той е журналист, той е общественик и „избухва“ мигновено при всяка „новост“, която му прави впечатление. Спомнете си за Парижката комуна и „Смешен плач“, например. Как да си обясним факта, че никой от двамата не споменава другия поне веднъж, поне индиректно, поне иносказателно приживе на Апостола? Може ли да се допусне, че в навечерието на първата си обиколка из българските земи, която започва на 11 декември 1868 г. – т.е. непосредствено след събитията, които „описва“ Киро Тулешков, Левски ще „умира“ от студ и глад в някаква мелница? По това време той е под „крилото“ на Димитър Ценович, за когото стана въпрос, и Иван Касабов. Измислиците на Тулешков нямат край и всеки,

Камило Бенсо граф ди Кавур и Джузепе Гарибалди

който се е занимавал с него, знае това. Той все „получавал“ писма от Ботев, но все ги „губел“, но ги помнел „наизуст“ и ги „възстановява“ дума по дума след цели 15 години. Преди малко четохте за митовите и легендите – красиви, запомнящи се, обичани от хората, но оставащи си митове. Аз не упреквам Тулешков и Захари Стоянов за написаното от тях – такова е било времето, така са писали. Но историкът трябва да се придържа към документацията и изворите, ако не иска да бъде обявяван за създател на митове и легенди.

До каква степен е изяснена връзката и влиянието на политическите идеи на Западна Европа през 60–70-те години на XIX век върху нашите революционни дейци? (Имам предвид „Млада Европа“, Маџини и т.н.)

Големи заслуги за изясняването на този въпрос има проф. Христо Гандев, който още през 1945 г. – т.е. преди 70 години,

Първото издание на „Краткосмешна история на България“ от Николай Генчев, подписан като Никола Веранов.
Корица: Борис Димовски

е разгледал подробно въздействието на Мацини и неговите идеи върху българското националноосвободително движение – върху Касабов, върху „Млада България“, върху „младите“ на север от Дунав и върху самия Васил Левски и изгражданата от него организация. Заради тези свои писания той понася много критика и тежки упреци, тъй като в един период от развитието на България се приемаше, че Левски сам достига до идеите, които лансира в българското политическо пространство. Намериха се дори „изследователи“, които твърдяха, че революционни движения от други континенти заимстват „откритията“ на Левски и особено модела на Вътрешната революционна организация. Всъщност чрез Касабов българите се запознават с организацията на италианските карбонари и заимстват опосредствано всичко от нея – и системата, и организационните връзки и т.н., но, разбира се, съобразено с конкретните условия. По-горе споменах, че българите закъсняват твърде много и поради тази причина вземат наготово изпробвани модели, но те невинаги сработват, както се получава при първообраза. Най-малкото, защото организацията на карбонарите е изградена от италианци, а Вътрешната революционна организация – от българи. В последно време се появиха и редица нови изследвания по този проблем, които го разкриват сравнително обективно.

В Българското възраждане има изключително комични моменти, отразени особено добре в мемоарната литература.

тура. Кога българите ще се научат да се шегуват със своята история подобно на англичаните?

Английската история е доста „по-различна“ от историята на българите и поради тази причина едва ли можем да очакваме някакво сходство в отношението към миналото, дори от гледна точка на комичността. Проф. Николай Генчев – големият изследовател на Българското възраждане, направи опит в тази посока, но така и не успя да създаде свои последователи. Едно е да си най-голямата колониална империя в света, която и не помисля да се съобразява с десетте божии заповеди, а се ръководи само от своите неприкрито изразени хегемонистични и егоистични интереси. Съвсем друго е да си един малък народ, в чиято амалгама са включени номади от Азия, славяни от Европа, траки от античността и всичко онова, което е оставяло по нещо от себе си на тази земя през т.нар.

Един от персонажите в Кратко-смешната история – историкът поп Пунчо от Мокреш

Велико преселение на народите, а и доста по-късно. За едните основна цел е завладяване на новия свят и установяване на световна хегемония с цената на ликвидиране на цели раси, заменени с роби в пълния съдържателен смисъл на това понятие от „черния“ континент. За другите – т.е. за българите, основната цел е оцеляването върху една от най-невралгичните точки на земното кълбо. Сравнението между Англия и България, в която и да е плоскост, би наподобявало познатия анекдот за това как мухата се сравнявала със слона и намерила единствената разлика между себе си и него в това, че тя имала крила, а той не, което я довежда до задълбочения извод, че към едни природата е толкова благосклонна, визирайки себе си, а към други... не чак толкова! Често пъти и наши „изследователи“ стигат до таки-

ва умозаклучения, но, гледайки ни от страни, чужденецът асоциира това само с едно – с онези „животинки“ от „анимал планет“, които се тупат самодоволно със свити юмруци по гърдите и визуално не се различават чак толкова от представителите на човешкия род. Поне от някои представители...

Въпросът Ви е много точен и основателен – над себе си и своята история могат да се надсмиват с хумористичен подтекст „големите“, порасналите, а „малките“ се вземат прекалено на сериозно – като непорасналите мъже. Когато „пораснем“, може и да заприличаме на англичаните в отношението си към миналото, но това ще бъде най-малко след толкова години, колкото са изминали от създаването на държавата ни.

Историята – начин на употреба. Ликовете на Левски и Ботев на първа страница в органа на Съюза на бойците, по-сетне – Съюз на българските фашисти

Интернационализмът остана в историята. Има ли бъдеще глобализмът и ако „да“, какво място отреджате на националната идея в един глобализиран свят?

Струва ми се, че както бяхме в недалечно минало най-верните последователи на Хитлер и влязохме в оста Рим–Берлин–Токио, след това на Сталин и интернационализма, днес сме най-големите поклонници на глобализма. И радио, и телевизия, и вестници ни засипваха в навечерието на 14 февруари с „валентинки“, с истории за св. Валентин, търговците предлагаха какво ли не пак във връзка с този „празник“, а композиторите бяха „извадили“ по собствено хрумване ли, или по нечие нареждане, най-хубавите любовни песни на показ. За да не останат назад филмо-

вите дейци, и те „извадиха“ най-хубавите любовни филми. Поне така ни убеждаваха от ефира и от екрана. Както виждате, българската интелигенция, барабар (това е дума от бъдещия български литературен език) с българската държава, доколкото я има, се „глобализира“ цялостно за 25 години. Помислете си какво ще бъде след 250 години? Ще бъдем толкова „глобализирани“, че понятия като България, българин и българско ще се срещат само в историческите изследвания, ако някой допуска да се пише за тях. За 25 години българите забравиха, че имаме един чудесен празник на виното – сещате ли се кой е той и как се казва? Да не говорим, че почти нито една медия не спомена, че на този „Валентинов“ ден славянският и християнският свят, ама една част само от последния, отбелязва годишнината от

Походът, посветен на Таньо войвода. Пред паметника на Таньо, 2014 г.

смъртта на Константин-Кирил Философ. Колко са днес българите в България, които могат да кажат кой е той? Ако искате, направете една анкета в селищата, през които ще премине походът. Ето ви глобализацията, но тя е за такива като нас. Гърци, турци, сърби, румънци, косовари, че даже и македонци, не признават глобализация и държат на себе си и на своята идентичност. Да не говорим за Германци, Французи, Англичани, Италианци, Испанци... да продължавам ли, или ще ме попитате защо ги пиша с главни букви? Глобализацията е хубаво нещо, но нациите и националните държави трябва да се запазят – задължително! И то не само големите, но и по-малките, и най-малките. Когато продадеш обаче държавата си

като парче баница, защото и ти получаваш нещичко – това не е глобализация, а колонизация!

Какво да се направи, за да стане популяризирането на историческата наука интересно във времето на интернет? Обръщам се към Вас като към историк и общественик – смятате ли, че формата походи и конкурси е подходяща за съвременния млад човек?

Времето на интернет не е само в България, а в целия свят. Но аз не познавам такова обезлюдяване на друга държава с такава интензивност и за толкова кратко време, както това се случва с България. Явно причината не е в интернет, а на

съвсем друго място. Това, което се постига с организираните от Вас походи и с провеждането на конкурси на историческа тематика, е нещо колкото добро, толкова и полезно – за участниците в похода, за селищата, през които се преминава, за българската история, за българското национално съзнание и за усещането, че все още не всичко е загубено. Участниците в тази проява на преклонение и уважение към нашите предци се докосват до автентичното, до българското, до душевността на народа ни, до неговите традиции, бит и обичаи, докосват се до българщината, която въпреки „глобализацията“, все още я има. Само че колко такива прояви има освен тази? Още две – по стъпките на Ботевата чета и тези на Апостола... Къде са организираните училищни екскурзии до светини като Карлово, Калофер, Котел, Копревци, Панагюрище, Дряновски

манастир, Априлци, Батак, Перушица, Брацигово, Шипка, Шейново, Свищов, Видин, Плевен, Търново, Силистра, Тутракан...? Къде са съвременните предавания на медиите за българската история – не само на годишнините и не само на празниците? Къде са предаванията, които отразяват успехите ни в промишлеността и селското стопанство, в културата, в науката? А има ли изобщо какво да отразяваме в тези области? Къде е стратегията за развитието на образованието и науката в милата ни България?

Патриотизмът се гради върху базата на успехите на един народ, на една нация, на една държава, а не само на историческото минало. Ако ги няма тях, проповядваният патриотизъм е лъжепатриотизъм, който може да „избие“ само в една посока – най-ожесточен и войнстващ национализъм! Или в Терминал 2.

Походът, посветен на Таньо войвода. Възстановка на битката при Керчан баир, 2014 г.

БЪЛГАРСКОТО НАЦИОНАЛНО ЗНАМЕ

проф. дин Иван Стоянов

През втората половина на XIX в. идеята за възстановяване на държавността става доминираща в българското политическо пространство. И трите направления в националноосвободителното движение – революционно-демократичното, буржоазно-либералното и буржоазно-консервативното, разработват конкретни програми за решаването на този основен проблем на укрепналата и призната през 1870 г. българска нация. Като се ползват от опита на съседните балкански народи и този на европейското националноосвободително движение (на италианци, унгарци, поляци и др.), представителите на българския политически елит на посочените направления в освободителното движение възприемат един или друг утвърден подход за изход от съществуващото положение, за откъсване от властта на Османската империя и възстановяване на българската държава. Макар да предлагат различни пътища за достигане на крайната цел, за всички тях тя е една, а това е категорично доказателство за политическото съзряване на обществото и за консолидацията на българската нация.

Появата на конкретни програми и действия за възкресяване на политическата самостоятелност на българите довежда по естествен път до проблема за символите на проектираната държава. Това се оказва въпрос с особена важност, тъй като европейският политически живот след 1789 г. доказва, че отношението към тези символи в голяма степен свидетелства за нивото на развитие и сплотеност на дадена нация. Националното знаме, националният герб и национал-

Йожен Дьолакром. Свободата води народа

ният химн се превръщат в емблематична обединителна символика на цялата или подавяващата част от общността в една държавна организация. Социалните, партийните, образователните и други различия не влияят или по-скоро не трябва да влияят на отношението към тези символи. Така става с френското национално знаме по време на Великата френска революция, така се налага *Марсилезата* за химн на революционна Франция, така италианското национално знаме се превръща в свещен символ на обединителните борби на италианската нация, така се раждат и утвърждават символите на почти всички европейски държави и народи. Така се ражда и българското национално знаме.

Посочените два примера – държава-нация – Франция и нация-държава – Ита-

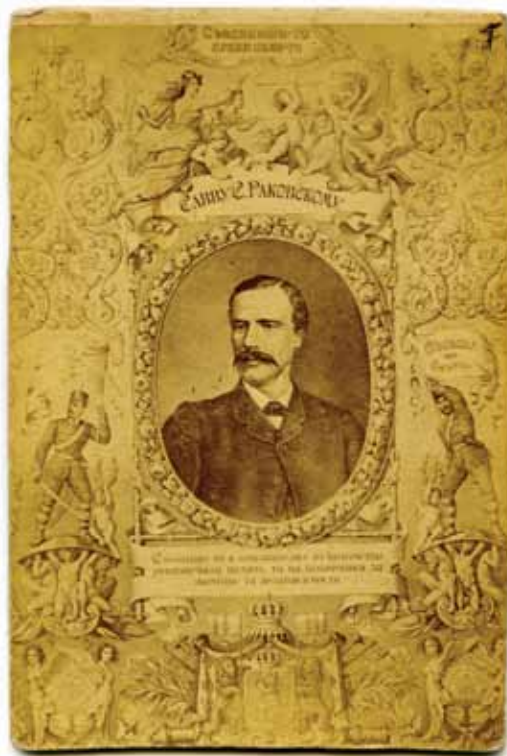
лия, са избрани напълно преднамерено. Идеята, заложена в тях, е, че независимо от специфичните условия на тези два най-разпространени в европейската практика, а и не само в нея, подхода при формирането на националната държава и нацията и на нацията и националната държава, символиката, която модерната държава може да наложи като национална или нацията да наложи на изграждащата се модерна държава, имат важно значение и в народопсихологически, и в политически план. Тази символика, представена чрез утвърдените символи, сплотява, обединява, мобилизира една нация и същевременно я отличава от други нации.

Целта на предложеното изследване е да се постави отново на разискване проблемът за появата и утвърждаването на българското национално знаме – най-

Георги Стойков Раковски

важният символ на възстановената след Руско-турската война от 1877–1878 г. българска държава. Големият и признат познавач на този проблем Иван Кр. Стойчев е оставил значително и по обем, и по качество научно творчество¹, в което детайлно се проследяват почти всички изворови данни по въпроса. Дългогодишната му изследователска работа в тази област впечатлява със задълбоченото търсене на разнообразни източници и с много упоритото събиране и на най-незначителните на пръв поглед детайли, засягащи темата². Безпристрастното и задълбочено анализиране на източниковия материал е друга отличителна черта в работата на Ив. Стойчев. Запознат добре с европейската и в частност с балканската практика на появата и утвърждаването на този символ, той прави верни сравнения и анализи, които имат своето значение за правилното осветляване на поставения въпрос. Принос в тази област имат и редица други изследователи³, които в различна степен дават своята дан за изясняване на проблема.

Независимо от направеното досега, независимо от фактологичното проучване на голяма част от детайлите, съпътстващи въпроса за българското национално знаме, един допълнителен поглед и едно преосмисляне на някои от вече известните факти има своето значение. Отделни допълнителни щрихи и скъсването с романтизма, присъщ на голяма част от предосвобожденските дейци и на техните изследователи непосредствено след Освобождението, дава основание за нови изводи, които не променят и без това неясната картина като цяло, но които привнасят нов момент в тълкуването на проблемите за началото на българския трибагреник, за това къде трябва да се търси българският зародиш на идеята за трицветното знаме и кои са най-същест-

вените външни влияния при изграждането на българския триколюр.

1. Въпросът за българското знаме вече като символ, а не като отличителен знак, както е до това време, намира място в част от програмните документи на посочените три направления в освободителното движение на българите. Най-ранното проявление на тази идея принадлежи на революционно-демократичното крило в лицето на Георги С. Раковски. В първата редакция на поемата *Горски пътник*, писана през 1855 г., той отбелязва:

*„В сия година петдесет и пета
двойно да пейте, като с тръмпета,
лични храбри войводи събирайте,
старим же подобни отбирайте,
с българския стари златотъкани одежди,
с мъжество и разум да бѣдат вожди,
пряпорци зелени ми да си повдигнем,
гора и планина старая д’усвоим.“*⁴⁴

Първото издание на „Горски пътник“

В тази заключителна част от поемата Раковски, макар да препоръчва народното въстание като път за избавление от османското владичество, макар да обръща специално внимание на знамената като важен елемент от тази борба, все още се намира под въздействието на няколковековната хайдушка практика. От нея той заимства и „пряпорци зелени“, което означава, че в 1855 г. Раковски не схваща знамето като символ, а го използва в поемата си като отличителен знак, наложил се още в хайдушките дружини.

През ноември – декември 1858 г. Г. С. Раковски създава в Одеса своя първи план за освобождението на България. Пребиването му преди това във Влашко, Белград, Нови Сад, Галац явно дава своето отражение върху идейните възгледи на българина. Това намира израз и във вижданията му за знамето. В чл. 8 на втората част на плана е записано дословно следното: „Народний знамян ще бъде на чървено платно от една страна лъв, изображен с надпис: СВОБОДА или СМЪРТ!, а друга

честний кръст с надпис: БОГ С НАМИ НАПРЕД!“⁵. Съдържанието на чл. 8 е твърде красноречиво за значението, което Раковски отдава на знамето. Тук то вече е окачествено като „народний знамян“, т.е. то не е знаме на четите, не е знаме на войската, а е народно знаме със споменатия червен цвят, с лъв от едната страна и „честний кръст“ от другата, придружени с цитираните надписи. Самият факт, че се акцентира на тези два елемента от символиката на проектираното знаме, говори твърде много. Лъвът е основният атрибут на българския герб, публикуван в *Стематография* на хърватина Павел Ритер Витезович през 1701 г.⁶ Същият герб – изправен на задните крака лъв с корона на главата, е отпечатан и в *Стематография* на Христофор Жефарович през 1741 г.⁷ По-късно, през 1841 г., Иван Богоров отново публикува българския герб в Одеса във връзка с вековния юбилей от изда-

Христофор Жефарович. Стематография

За приемането на Войводите и за техните длъжности.
Войводите се приемат по гореспоменутите условия.

Когато иткой Войвода се яви на Ц. К. и лична да бъде приет, трябва понапред да положи испитъ отъ нужните военни науки, предъ комисіята военна, която Ц. К. ще нареди, и споредъ резултата ще даде фой и прилагното мнѣние. Безъ истинитъ нѣе приетъ никой.

Длъжностите на Войводите сѣ:
да пригледатъ позиціите, да избератъ и определятъ стратегически точки, и да направятъ нужните фортификационни планове за окрестнѣстта имъ, да назначатъ опирационните, и камуфикационните линии, да направятъ планъ за реквизицията, да приготвятъ нужниятъ военъ законъ, и найъ подиръ, да вдигнатъ Народните байраци и да прогласятъ Народната Свобода и българската република.

II A 8107

Нареда на Работниците за Освобождението на българския народ

дописка до в. „Свобода“, писана през втората половина на 1870 г. и публикувана на 13 февруари 1871 г., В. Левски е категоричен по въпроса за бъдещето на свободна България – „ще имаме едно знаме, на което ще пише: „Свята и чиста република!“⁹ Това гениално прозрение на Апостола обаче няма нищо общо с националното знаме като символ. В случая В. Левски използва думата „знаме“ като основна идея, отразяваща вижданията му за бъдещата

държавна форма на управление на освободена България. За това, че той няма определена визия по проблема, говори убедително и съставената от него *Нареда на Работниците за Освобождението на българския народ*. В раздела „За приемането на Войводите и за техните длъжности“ като едно от основните задължения на тази категория революционни дейци е предвидено „...да вдигнат Народните байраци и да прогласят народната свобо-

Знаме на българска доброволческа чета в Кримската война

да и Балканската република^{9a}. Приведеният цитат е категорично доказателство за това, че Апостола и дейците на БРЦК нямат никаква определена представа по въпроса, въпреки че *Наредата* е завършена след публикациите на Ангелаки Савич във в. *Дума на българските емигранти* от 8 юли 1871 г.

Буржоазно-либералното направление в освободителното движение в организационно отношение се проявява най-ярко чрез Тайния централен български комитет (ТЦБК), Млада България и Българското общество. В програмните документи на ТЦБК въпросът за българското национално знаме е поставен в контекста на основната идея, преследвана от комитетските дейци – създаване на дуалистична турско-българска държава. Този проблем присъства и в проектомемоара, съставен от П. Кисимов, и в *Мемоара* до Султан Абдул Азис, който е изпратен

през февруари – март 1867 г. от името на ТЦБК. В чл. 10 на онази част от проекта, в която Кисимов разглежда политическото устройство на проектираната българска държава и която е озаглавена „Ето по кой начин предлага и проси Българският народ на В. Имп. В. да му се отстъпи да основне Автономията“¹⁰, се казва дословно следното: „Българското царство да има своето отделно Народно Войнство, наредено по новите системи според един особен закон, със свои еднородни началници, свещеници, с народен костюм и хоругвата им да носи от едната страна знакът на Българското царство, който е Лева, а от другата полумесеца – знакът на Империята“¹¹. В окончателния вариант на *Мемоара* тази част е озаглавена *За политическата самостоятелност*, а въпросният 10-и член от проекта тук вече е под номер 11-и и гласи: „Българското царство да си има своя народна войска, отделна и

„Клетва на Хаджи Димитровата чета“. Худ. Никола Клепарски

организирана по новите системи и според особен един закон. Началниците на войската, както и нейните свещеници, да бъдат българи. Униформата на войската да бъде военният народен костюм. Знамената ѝ да носят от едната страна Императорския герб, а от другата Лева, който е герб на България¹².

И в двата цитирани варианта, които са почти напълно идентични по смисъл и съдържание, знамето е означено като символ на предвижданото държавно обединение. В проекта то е наречено хоругва, а в *Мемоара* – знаме и се свързва най-вече с войската, но самият факт, че се посочва лъвът като герб на България, дава основание да се смята, че в този случай знамето не се разглежда като войсков знак, а наистина като национален символ. Необходимо е да се каже още, че в проекта полумесецът е указан като герб на Османската империя, докато в *Мемоара* комитетските дейци посочват лъва като български герб,

но много дипломатично споменават, че от другата страна на знамето ще бъде императорският герб, без да конкретизират кой е той. Документите на ТЦБК обаче не дават никаква конкретна информация за цвета или цветовете на проектираното знаме.

В Проктопротокола от 5 април 1867 г. за създаване на Югославянско царство, изработен от представителите на буржоазно-консервативното направление в освободителното движение, също се засяга въпросът за националното знаме. Чл. 4 на този документ постановява: „Народното знаме на това царство трябва да е едно и да се представлява със знаковете и на двете племена. Същото ще се разбира и за монетите бъдещи“¹³. И в този случай отчетливо проличава идеята, че знамето се приема като символ на проектираната южнославянска държава. Указва се, че то ще съдържа „знаковете“ на двата народа, но кои са те, какви цветове ще има знамето, как ще

бъдат подредени и редица още други въпроси остават без отговор.

От цитираните документални свидетелства става ясно, че и трите направления в освободителното движение приемат знамето като национален символ, но всички те още нямат изградена представа за неговото структуриране, за това, какво трябва да бъде то. Обединяващият момент е лъвът като герб на България, който се посочва като важен елемент от знамето, но в нито един документ не се загатва дори за трицвета като вариант на проектирания символ. Раковски е единственият, който отбелязва първоначално зелените, а след това червените цветове като цветове на „народния знамя“.

2. В историческите изследвания, засягащи в една или друга степен проблема, се прокрадва мнението, че българското трицветно знаме се появява за пръв път по времето на Първата българска легия. Използването на глагола *прокрадва* се налага, тъй като нито един сериозен автор не застъпва твърдо това становище. Отсъствието на категорични доказателства за съществуването на български трицвет през 1861–1862 г. принуждава историците да се ограничават най-вече с цитиране на спомените на Йордан Жечев Планински – участник в легията, писани след Освобождението на България, с цитирането на други спомени и ранни изследвания и с известни предположения за подреждането на цветовете в евентуално съществуващото знаме.

В спомените си Й. Планински отбелязва, че „Г. С. Раковски основава български първий независим легион..., който български легион беше организиран и снабден с всичките си принадлежности. Знамето ни беше изработено много добре, всичкото плат беше от коприна (свила),

трицветно, зелено, бяло и червено. Гербът, лъвът, беше изработен само от злато върху зеленото, т.е. значи, че злат лев на зелено поле зелена трева пасе, устните на лева беше червена, значеше, че български лев български неприятели страшно с остри си зъби късаше¹⁴. По-нататък, като описва участието на българите в сраженията с турците в Белград, в средата на юни 1862 г., Планински отбелязва: „В това време дохожда при нас командантът ни Раковски с гола сабя в десна ръка. Ръковски беше ублечен в старобългарска униформа, на главата имаше бял калпак, на челото му светеше златогривий лев, мундурът му беше от червено сукно, а панталоните му от зелено сукно. Бутушите му бяха от черни лак, с махмузи, а мантилата, връхната му дреха, беше без ръкави и дълга до пети. Изгледът му беше геройски¹⁵.”

За знамето на Първа българска легия се споменава и в редица други спомени и

изследвания непосредствено след Освобождението. Според П. Берковски знамето се пазело в Белград в дома на Магдалена Станкова, която го предала на Еремия Българов през 1867 г. и му пожелала „войводски лаврови венци“¹⁶. В спомените си Хр. Македонски отбелязва: „Знамето на Раковски, под което устремената в Белград Първа българска легия воюва против турците и спаси Белград от съсипване и изгаряне при бомбандирането му, беше поверено на дяда Ивана от Зайчар“¹⁷. След това знамето е предадено на Магдалена Станкова в Белград, откъдето през 1867 г. то е взето и отнесено в Зайчар¹⁸. Г. Димитров отбелязва, че пред строените бойци на Зайчарската чета се развявали три знамена, между които и знамето на Раковски, на което пишело „Свобода или смърт!“¹⁹. То имало малък формат и било боядисано със зелена блажна боя. В полето бил изобразен малък лъв, изправен на задните крака, с корона на главата и полумесец и турското знаме в краката му¹⁹. След разгрома на четата една част от четниците, заедно със знамето, са заловени и откарани в сръбския пограничен участък. Там знаменосецът бил оплут, а знамето тъпкано с крака и наричано „кучешки парцал“, защото лъвът приличал на куче²⁰. По въпроса за знамето на Първа българска легия пишат още Ф. Симидов²¹, С. Краев²², Ив. Стойчев²³, П. Кузманов²⁴, С. Дамянов²⁵, В. Трайков²⁶ и др.

Въз основа на цитираните спомени и изследвания може да се приеме със сигурност фактът, че Първа българска легия е имала свое знаме. Въпросът е какво е представлявало то, какъв е бил неговият цвят или неговите цветове и какви допълнителни символни знаци са поставени върху него? Отговорите на тези въпроси са твърде важни, тъй като те ще определят и характера на знамето – дали то е създадено като военен знак на войскова част – в случая на легията, или вече е схващано като национален символ?

Спомените на прекия участник в събитията Й. Ж. Планински са писани чак след Освобождението на България и връното в тях е това, че е имало знаме и че българите са се сражавали геройски срещу турците в Белград в средата на юни 1862 г. Вярно е и това, че знамето е декорирано с лъв, който вече се приема като български герб. Тези факти са посочени във всички използвани спомени и изследвания. Що се отнася до твърдението му обаче, че знамето е трицветно – зелено, бяло, червено, може с почти пълна сигурност да се каже, че той пренася по-късни епизоди и най-вече цветовете от картината на италианеца А. Сако в 1862 г., като по този начин внася едно значително объркване в и без това нелекия за разрешаване проблем. Тълкуването, което прави Планински на самите символни знаци, е повече от елементарно, което поражда допълнително съмнение в достоверността на казаното за знамето. Подобни твърдения обаче заставят дори такъв познавач на въпроса като Ив. Стойчев да започне да прави предположения за това, откъде заимства цветовете Раковски и как те са били подредени. Според него знамето на легията е било в червено, бяло, зелено – по подобие на първото сръбско знаме – червено, бяло, синьо²⁷.

Ако Раковски е създател на българското трицветно знаме през 1861–1862 г., възниква въпросът защо това не е отразено нито в Белградския план за освобождението на България, нито в Привременния закон от 1867 г., нито в неговите писания, нито в неговите последни два вестника, нито в списанието *Българска старина*. Общозвестно е, че той е от личностите през XIX в., на които българският народ дължи изключително много за своето Възраждане. Раковски е основоположник на организираното националноосвободително движение, той е изследовател, дипломат, политик и проумяването и нала-

гането на трицветното знаме е наистина нещо значимо, за да бъде подценено или омаловажено от такава личност. Самият факт, че и неговите последователи доста по-късно, а и другите две крила в освободителното движение не споменават в програмните си документи нищо за трицветно знаме като национален символ, е доказателство за това, че те не схващат значението му в този именно смисъл и не му отдават необходимото внимание. Много по-близо до истината са онези изследователи, които приемат, че знамето на легията е било зелено на цвят, а допълнителните символни знаци са лъвът и надписът „Свобода или смърт!“. Тези символни знаци Раковски предвижда още през 1858 г. в Одеския план, а червеният цвят от този план е заменен отново със зеления през 1862 г., най-вероятно под въздействието на хайдушките войводи – участници в легията.

За недостоварността на тази част от спомените на Й. Планински свидетелства и описанието на военната униформа на Раковски. То най-вероятно е заимствано от някоя театрална постановка след Освобождението, но не отговаря на историческата действителност. Облеклото на революционера, представено от Планински, е всичко друго, но не и старобългарска униформа. Цветовете са нагласени отново според картината на А. Сако, само че този път в последователност бяло, червено, зелено. Ако Планински се беше досетил, че сражението, което той описва, се води на 17 юни, най-вероятно калпакът и връхната дреха, дълга до земята и облечена над мундира, щяха да отпаднат от костюма на българина.

Г. С. Раковски наистина е имал униформа, за която споменава Ив. Касабов в спомените си: „Така, в това време (1862 г. – б.а.), Раковски разполагаше с повече от 4000 минца. Той, преди всичко, си купи кола, два коня, направи си българска

униформа и прочее други лични потреби – български княз²⁸. За тази униформа и за неоткрит портрет с нея съобщава подробно и Ив. Стойчев²⁹. Според косве-

Георги С. Раковски в Балкана. А. Сако, 60-те години на XIX в.

Второто сражение на четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа на 8 юли 1868 г.

ни сведения обаче последният приема, че това е „бяла военна униформа – хусарски тип“³⁰, която се разминава съществено с цветовото съчетание, описано от Й. Планински.

Важен момент в разясняване на разисквания проблем са цитираните от Ив. Стойчев спомени на Димитър Ценович, писани след освобождението на България³¹. Като се опира на тях, Стойчев отбелязва: „Когато в 1872 г. бе приет устава на БЦРК, в Букурещ бил даден банкет от представителите на българския народ. Залата на ресторант „Оплеръ“ била украсена със сръбски, румънски и български знамена“³². Освен това Ценович съобщава в спомените си, че в дома му в Букурещ към 1873 г. бил разработен проект за бъдещото държавно знаме с хоризонтално разположени цветове в следния ред – зе-

лено, бяло, червено. „Знамето, отбелязва Стойчев, е тъкмо по картината на Сако“³³. Малко по-нататък в същата статия изследователят заключава: „На Д. Ценович дължим запазването спомена за знамето на Раковски и подчертано отношение като към българско държавно знаме“³⁴.

Използваните спомени на Д. Ценович са интересни, но за съжаление няма нито един друг документ или най-малко спомен, който да подкрепя коментираниите твърдения. Като се има предвид колко несигурни са фактите, получени от такъв род извори, за което стана въпрос по-горе, особено когато няма никакво друго пряко или поне косвено доказателство за тяхната достоверност, приемането им за чиста монета е най-малкото наивно. Твърде странно звучи описанието на украсата в ресторанта „Оплеръ“, където

според Ценович, бил банкетът след приключване на общото събрание на БРЦК. На първо място той поставя сръбските знамена, на второ място – румънските знамена и накрая са споменати и българските знамена. Каквато и тържественост да се привнеса с тази украса, тя просто е нереалистична. Ако румънските знамена имат своето място, тъй като събитието става в Букурещ, какво е мястото на сръбските знамена там и то в момент, когато на всички е известно отношението на В. Левски към Сърбия и нейната позиция спрямо българското националноосвободително движение. Може да се допусне, че това е направено по идея на Л. Каравелов или по-скоро на Наталия Каравелова, но и това е малко вероятно. По това време Каравелов е председател на БРЦК. От позицията си на такъв и пред лицето на представителите на вътрешната революционна организация и на тези, представляващи емиграцията, т.е. пред лицето на представителите на българския народ, той едва ли би дръзнал да удовлетворява нечии капризи по такъв неестествен начин. Не се разбира нищо и по въпроса какви са били българските знамена, които участват в украсата – дали са български по произход – например знамена на чети, или са такива по своята символика. Може да се предположи, че Д. Ценович, също като Й. Планински, пренася някои подобни наблюдавани картини от освободена България в миналото, за да придаде по-голяма тежест на описваните събития. В случая обаче такъв ефект не се получава и под въпрос стои цялата описана сцена.

Още по-неправдоподобно звучат твърденията му, че към 1873 г. в дома му в Букурещ се разработва проект за българ-

ско национално знаме със споменатите цветове. Явно след Освобождението наистина заслужилият за свободата на отечеството голям българин се е досетил, че този важен въпрос е бил пропуснат от революционните дейци и решава да поправи пропуската чрез отразяването на необходимото в спомените си. Ако обаче се беше справил с хронологията на събитията през 1873 г., той във всички случаи щеше да отнесе проблема към втората половина на 1872 г. или най-малкото след приключването на общото събрание. След залавянето на В. Левски в края на 1872 г. и БРЦК в Букурещ, и ВРО изпадат в дълбока криза и по това време едва ли въпросът за знамето като национален символ е вълнувал някого от този кръг. По-скоро това е трябвало да стане на самото събрание или в месеците на усилна и плодотворна ра-

Къщата на братята Солакоглу в гр. Букурещ на ул. „Мошилор“ 134, в която през 1873 г. се е настанила печатницата на Любен Каравелов

бота след това. Но така или иначе за този проблем никой не се досеща.

Какво е накарало Д. Ценович да стъпи по този начин? На 7 август 1869 г. в Браила се провежда лотария за картината на италианеца А. Сако „Раковски у Балкана“³⁵. Ето какво отбелязва самият Ценович за това събитие: „Една картина маслена, с портрет на нашия поборник революционер Раковски, която картина изобразява формата и битката на Балкана с турците още преди 40 години нашия поборник, когато със знамето в ръка се бореше за българската свобода. Тази картина, на която ви притварям при настоящето фотографическа снимка, има ширина 86 см и дължина 1,15 м. Тази картина е рисувана от един италианец – художник, съученик един на Раковски, заедно са се учили в Атина (Гърция) от детство и по случай... когато Раковски се върнал от Балкана, този негов съученик пожелал да го нари-

сува в същата форма, с която Раковски е воювал със своите хъшове, и тази историческа картина беше разиграна на лот в града Браила през лято 1870, и по случая има щастието моята девойка Любица да я спечели още по онова време, тя се разигра на лот за една сума от 400 наполеона в града Браила (Романия)...“³⁶

От приведения дълъг цитат на писмото от 19 юли 1902 г. става ясно, че от 1869 г.³⁷ собственик на картината е Д. Ценович. Тук едва ли е необходимо да се прави някакъв коментар върху фактологичните неточности, за които споменава още Ив. Стойчев, но този въпрос не трябва да се подминава с пренебрежение, тъй като той свидетелства, че времето може да изтрие от паметта дори на такава личност важни и известни исторически факи. Раковски не е в Балкана през 1862 г., както излиза от писмото, а през 1854 г. и А. Сако не е могъл да го нарисува след раз-

Знаме на четата на Филип Тотю

пускането на четата, тъй като българинът се прибира в родния си град и се крие от турските власти.

Всичко това се подчертава без всякаква умисъл или стремеж за подценяване на казаното от Ценович или на неговото дело. Пряк участник в дейността

на Добродетелната дружина, на ТЦБК, на Българското общество, на Млада България и на БРЦК, той отдавна е получил своето достойно място в историята на българите, но по въпроса за знамето нещата не стоят така, както ги представя. Със своите спомени Ценович по-скоро

търси оправдание за допуснатия пропуск, отколкото да внушава сериозно, че през 1873 г. БРЦК е подготвял проект на държавно знаме, наподобяващо това от картината. Самият факт, че платното е негова собственост от 1869 г., че е било окачено в читалището „Братска любов“ по негова инициатива и въпреки това нито той, нито някой друг се е досетил да използва съществуващия модел, за да създаде нещо от рода на националното знаме или най-малко да постави въпроса за това, го принуждава да преиначава отделни моменти от спомените си, като ги нагажда според съществуващата практика, подсказваща какво е трябвало да се направи.

И още един факт говори, че трицветното българско знаме не е дело на Раковски и на неговите последователи от революционно-демократичното направление в освободителното движение. Това е недовършената картина, за която споменава Ив. Кр. Стойчев, изобразяваща Г. С. Раковски в „народното хайдушко облекло“, а до него четник, държащ в отвесно положение знаме с цветове отляво надясно червен, бял, зелен. Всъщност това са цветовете на унгарското знаме – изтъква Стойчев³⁸. Според изтъкнатия изследовател на проблема и двете картини са рисувани най-вероятно след смъртта на Раковски от италианеца А. Сако. За това той привежда сериозни доводи, като се опира по косвен път и на документални свидетелства. Но Стойков прави и една уговорка, която отваря вратата и за друг вариант: „Възможно е Сако да ги е работил и преди смъртта на Раковски – казва той, но те са останали у своя автор до края на живота на великия българин. Тогава едва може би са се сетили да ги търсят, навярно във връзка с някоя от панихидите, а след това се породила и идеята за лотария“³⁹.

По-близо до истината като че ли е първото твърдение, според което картините са рисувани непосредствено след

смъртта на Раковски. Два допълнителни аргумента от логически тип могат да се приведат в тази посока. На първо място трябва да се отбележи това, че и в двете картини Раковски е рисуван в народна носия, наречена от Ив. Стойчев „народно хайдушко облекло“. На всички, занимаващи се с организатора на Първата българска легия обаче е известно, че той винаги се е стремил да бъде възприеман от другите като представител на българския народ и винаги е държал да има европейски външен вид. След като вече беше коментиран проблемът за униформата, която той има в Белград през 1862 г., едва ли може да се приеме, че Раковски би се съгласил да бъде нарисуван, т.е. да бъде увековечена неговата външност в хайдушко облекло. Освен това „народното хайдушко облекло“ не се връзва по никакъв начин с трицветното знаме, намерило място и в двете картини. На второ място, но не по важност, трябва да се посочи разминаването в цветовете на знамето в двете картини. Ако Раковски е имал мнение или решение на въпроса за българския трицвет и ако А. Сако го е рисувал от натура, т.е. ако българинът е познавал картините, то едва ли той би допуснал такава диаметрална противоположност в цветовата подредба на знамето в двете картини, тъй като това би означавало най-малкото, че няма определено мнение по въпроса. А присъствието на трицветното знаме в картините иска да ни подсказже нещо съвсем различно. За да бъде обхването по този проблем пълно, Ив. Стойчев привежда следния аргумент: „По време на обсадата на турския гарнизон в Белград – 1862 година, при Раковски се явил за подкрепа италианският емигрант Марко Канини и за да го трогне, му напомнил: „Моля ви в името на това трицветно знаме, което е символ на свободата на вашето отечество, както и на моето...“⁴⁰ Този цитат ще бъде оставен без коментар, тъй като и той има специфика-

Въстаническо знаме № 3 на панагюрските въстаници в 1876 г.

та на спомен, предаден доста по-късно от описваните събития.

В заключение може да се каже, че най-вероятно италианският художник А. Сако е автор на подредбата на цветовете в знамената на двете картини, а защото той постъпва така – на този въпрос може да се отговори единствено с логически аргументи.

3. Първото трицветно българско знаме е това на четата, водена от Филип Тотю в българските земи през пролетта на 1867 г. То представлява хоризонтален трицвет в червено, бяло, зелено. В червената полоса има надпис „СВОБОДА или СМЪРТ“, а под надписа симетрично е разположена корона, върхът на която завършва с кръст. В бялата полоса, в спе-

циално оформена стилизирана в щито-видна форма рамка, долният край на която навлиза в зеленото поле, е изобразен изправен на задните крака лъв с корона на главата, завършваща отново с кръст. Короната от червената полоса всъщност е разположена симетрично над рамката и представлява неделима част от допълнителната символика, изобразена върху знамето. Всъщност това са двете основни части на българския герб, според автора на триколяра, разположени в трите полоси на описаното знаме. От двете страни на герба, симетрично, са нарисувани саби, пики, копия, алебарди и по едно знаме, като и двете декориращи знамена са със същите цветове на знамето, върху което са разположени.

Това знаме по времето на появата му, цветовете, гербът и допълнителната символика, както и носенето му от Филип Тотювата чета, дават основания за сериозен размисъл. Четническото движение от пролетта на 1867 г. е свързано с идеите на Раковски, намерили място в Привременния закон, но двете чети – тази на Панайот Хитов, и другата – на Филип Тотю, всъщност са подготвени с материалната помощ на „старите“ около Добродетелната дружина. По това време в ход е кампанията на ТЦБК за създаване на турско-българската дуалистична държава. В същото време „старите“, по инициатива на руската дипломация, предприемат конкретни действия за създаване на Югославянско царство, в което да участват сърби и българи. Според Привременния закон на Раковски пък се предвижда създаване на четническа армия за освобождението на България.

Щрихирането на тази общоизвестна картина има своето значение за обясняване появата на коментираното знаме. Явно авторът му не е българин, но в същото време той е запознат с българското освободително движение и с наложилата

се българска символика или тя му е била най-малкото подсказана. По това време политическият хит на Стария континент е трансформирането на Хабсбургската монархия и превръщането ѝ в дуалистична. Изключителният успех на унгарците импулсира народите, борещи се за свобода, и им вдъхва надежда за по-добро политическо бъдеще. Най-вероятно всичко това е взето предвид от съставителя на знамето.

Кои са аргументите, с които може да се поддържа версията, че авторството на знамето не е българско? На първо място това са цветовете и тяхната подредба. Може да се допусне, че за модел е използвано унгарското национално знаме, което е хоризонтален трицвет в съчетание отгоре надолу червено, бяло, зелено. Ако това е така, всъщност авторът показва възхищението си или по-скоро своето уважение към успеха на унгарците и в същото време подсказва, че такъв изход, поне за момента, е приемлив и за българите. В същото време обаче може да се допусне и друга версия – за модел да е използвано италианското знаме, което е вертикален трицвет с подреждане на цветовете отляво надясно зелено, бяло, червено, само че завъртяно на 90 градуса наляво. И още една вероятност е възможна в тази посока – за модел да е използвано сръбското знаме, което е национален символ до 1835 г. – хоризонтален трицвет с подреждане на цветовете отгоре надолу червено, бяло, синьо, като синият цвят е заменен със зеления. Този модел се посочва като възможен, но той едва ли е вероятен, тъй като отдалечеността му по време е равна на цели 32 години, което ще рече, че и самите сърби през 1867 г. едва ли са знаели кое е първото им национално знаме. В същото време останалите два варианта имат равни шансове да се смятат за основа в създаването на знамето на Филип Тотювата чета. Това се потвърждава от картините

Д. Паничков с жена си Величка

на А. Сако, изобразяващи Раковски. Незавършената картина е със знаме, наподобяващо по цветовото съчетание унгарския трицвет, докато завършената картина е със знаме, наподобяващо съчетанието на италианския трицвет, завъртян надясно на 90 градуса. Ако се приеме предположението на Ив. Стойчев, че първата картина, т.е. недовършената, „се явява като етюд“⁴¹ за завършената, може да се каже, че първоначално италианският художник е подредил цветовете според унгарското знаме, показвайки уважение към успеха на унгарците в борбата им за равнопоставеност в империята на Хабсбургите – същата, срещу която води продължителна борба за свобода и италианският народ, но в окончателния вариант идеите за италианското *рисорджименто* в него вземат връх и той използва цветовете на родния трибагреник, само че поставени в хоризонтален ред – т.е. италианското знаме, завъртяно на 90 градуса надясно. Разбира се, може да се допусне и това, че рисувайки недовършената картина, А. Сако е завъртял италианското знаме наляво на 90 градуса, но не е можел да не знае, че по този начин всъщност се получава унгарският трицвет. В завършената картина той хем запазва последователността в цветовата гама на италианското знаме, хем създава нещо ново, което се възприема вече повече от столетие като основа на българския национален трицвет.

На второ място, за това, че авторът на коментираното знаме не е българин, говори убедително допълнителната символика. Пиките с върхове, наподобяващи цвят на лилия, който символ е отличителен знак на френската монархия, и алебардите са оръжия от западноевропейски тип и те не са познати на българите до такава степен, че да се превърнат и използват

като символни знаци. Явно авторът е от западен произход, поради което използва споменатите атрибути като елементи на разработеното знаме. За да се възприеме то обаче като български символ, е използван гербът от *Стематографията* на Хр. Жефарович и надписът „Свобода или смърт“. Позата на лъва, короната на главата и короната над рамката, в която е поставен лъвът, са идентични като сюжет и композиция в двете изображения. Авторът на знамето си е позволил да промени единствено формата на рамката и пропорциите на гербовите елементи.

От всичко казано дотук може със сигурност да се заключи, че авторът на знамето на Филип Тотювата чета не е българин, не е и от славянски произход. Има вероятност това да е самият А. Сако, в чиито по-късни картини се среща това съчетание на цветовете, но отсъствието на каквито и да са допълнителни символни

знаци в знамената – надписи, герб и т.н., в картините, изобразяващи Раковски, като че ли изключва това предположение. Ясно е едно – първото документирано българско трицветно знаме е това на четата, ръководена от Ф. Тотю през май 1867 г. След него следват знамената на италианския художник в недовършената картина и тази под наслов „Раковски у Балкана“.

През 1871 г. във в. *Дума на българските емигранти* Ангелаки Савич публикува части от историческата пиеса, наречена от него „историческа развойна драма“, „Българските въстаници на 1868. Под войводството на Хаджи Димитра и Стефана Караджа“⁴². В тази своя работа той пръв от българите говори за триколюр и за цветовете на българското национално знаме. Ето описанието, което прави

Знаменоската на Априлското въстание Райна Фотекова

Савич на четническото облекло и на знамето на четата: „... облечени почти сички със същата униформа народна – мундири от зелен шаяк, тесни бели панталони и всички с червени гайтани, представляваха три-колюр-тъ народен – зелено, бяло и червено, който триколюр развяваше се вече на народния пряпорец на Българските въстаници, със златогривия лев в средата и с писаните под него златни думи: „Свобода или смърт!“⁴³.

Тук едва ли е необходимо да се обсъжда проблемът за историческата достоверност на написаното. По-важното е, че за пръв път през Възраждането българин споменава за трицветното знаме като за български национален символ. Активен участник в националноосвободителното движение, драгоманин в английското и австрийското консулства в Браила в продължение на повече от две десетилетия, сътрудник на вестниците на Каравелов и Ботев, сам редактор на възрожденски издания, Ангелаки Савич е с широк за времето си кръгозор. Самият факт, че той единствен до това време се досеща за тоз и проблем, говори твърде много. Цветовото съчетание на въстаническите униформи и на знамето, което той описва, изцяло съвпада с цветовете на знамето в картината „Раковски у Балкана“ – зелено, бяло, червено. Към тях се добавя лъвът със споменатия надпис. Това цветово съчетание Савич заимства от картината на А. Сако, тъй като тя му е била добре позната. Когато платното се разиграва на лотария, А. Савич живее в Браила, а покъсно то украсява читалището „Братска любов“. Независимо от заимстването на модела и цветовете подредба обаче, Ангелаки Савич си остава първият българин, достигнал до идеята за значението на трицветното знаме като символ на бъл-

Първообраз на българското национално знаме, изработен от Стилиана Параскевова в Браила и подарено от българската емиграция на Опълчението в Плоещ на 8 май 1877 г.

гарската нация. Тук трябва задължително да се подчертае и това, че тази негова прозорливост и това негово описание не къде да е, а върху страниците на Ботевата *Дума*, остават без всякакво последствие и от страна на БРЦК, и от страна на „старите“ – т.е. и сега, в 1871 г., и едните, и другите не схващат значението на трицвета като национален символ.

Интерес по проблема представляват и спомените на Димитър Н. Паничков⁴⁴. Той живее в Браила от 1864 до 1878 г. и в неговата печатница се издават редица възрожденски издания, между които и в. „Дума на българските емигранти“. Най-

вероятно повлиян от публикацията на А. Савич, а и от станалите промени в България след Освобождението, в своите спомени той пише: „Направихме си пандера (байряк) с триколонна форма, зелено, червено и бяло. Тогава някои от интеллигентите питаха защо не е като влашката пандера, червено, синьо и жълто? Отговорих им: българската триколонна форма си има кайма, зеленото е развитие, червеното е кръвопролитие, а бялото е свобода“⁴⁵.

Този цитат за пореден път доказва, че спомените, както вече беше отбелязано, не са най-сигурният исторически извор. Заслужилият печатар не оказва нито кога

Николай Павлович. Съединението на Южна и Северна България. 1886 г.

става това, нито кой го прави, нито защо цветовете подредба е такава.

По-нататък историята на българския триколюр е описана подробно от Ив. Стойчев⁴⁶. За да се получи завършеност на изложението обаче, се налага да се споменат някои вече известни факти. Днешното българско знаме в бяло, зелено, червено е дело на Иван Параскевов от Браила и дъщеря му Стилиана, която го ушива по поръка на българите в Браила. Най-приемливата причина за тази цветова композиция Ив. Стойчев намира в подражанието на руското знаме по това време – хоризонтален трицвет с последователност

отгоре надолу бяло, синьо, червено, като синият цвят е заменен със зеления. Привърженик на „старите“ и убеден русофил, Ив. Параскевов най-вероятно е консултирал творението на своята дъщеря със съидейниците си. Чрез създаването на българското националното знаме, наподобяващо изцяло руското национално знаме, „старите“ засвидетелстват своето уважение към Русия, в освободителната мисия на която те вярват непоколебимо. Знамето в бяло, зелено, червено за пръв път се появява на 8 май 1877 г. в Пловдив, където то е връчено от Иван Параскевов и дъщеря му Стилиана на Великия княз

Николай Николаевич – главнокомандващ Дунавската армия в Руско-турската война от 1877–1878 г.⁴⁷

В Учредителното събрание въпросът за националното знаме се разисква в заседанията от 22 и 26 март. Като резултат се появява нов член на разработваната конституция под номер 23, гласящ: „Българското народно знаме е трицветно и се състои от бял, зелен и червен цветове, поставени хоризонтално“⁴⁸.

* * *

От всичко казано дотук могат да се направят няколко основни извода:

1. И трите течения в българското националноосвободително движение достигат до идеята за създаване на българско знаме като символ на българската нация и държава, но в съществуващите уставни и програмни документи няма ясно описание на това знаме. Единствено Г. С. Раковски прави подробно описание на знамето в своя Одески план от 1858 г., но предвиденото и описано от него народно знаме няма нищо общо с днешното национално знаме.

2. Няма нито едно сериозно доказателство, въз основа на което да се приеме разпространената версия, че българският трицвет се появява по време на Първата българска легия. Спомените, писани след Освобождението, които лансират тази теза, отразяват съществуващата практика след 1877–1879 г. До евентуалното намиране на други доказателства те не могат да се приемат дори отчасти като сериозен исторически извор.

3. Първият български трицвет е знамето на четата на Филип Тотю от май 1867 г.

4. На Ангелаки Савич от Свищов, който по-голямата част от живота си преживява на север от р. Дунав – най-вече в Браила, българите дължат първото описание на българския трицвет като национален символ. Това описание е от 1871 г.

5. Българското национално знаме в днешния вариант е дело на Иван Параскевов от Браила и дъщеря му Стилиана Ив. Параскевова.

6. За модел на българското национално знаме съставителите му използват руското знаме.

7. Опитите да се приписва българският национален трицвет като дело на Раковски и БРЦК е чист романтизъм, който обаче е недопустим като подход за сериозния изследовател. Както Хр. Ботев си остава велик по дух и без „Символ-верую на българската комуна“, така и Раковски, и БРЦК, като личност и организация си остават върхове в националноосвободителното движение на българите, без да са достигнали до идеята за триколяра като българско национално знаме.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Стойчев, Ив. Кр.** Въпросът за народното знаме в Учредителното събрание. – Родина. Списание за историческа култура (под ред. на Б. Филов и Б. Йоцов). С., г. I, 1938, 44–65; **Същият.** За първообраза на българското знаме според чл. 23 от Конституцията. – В: Сборник в памет на проф. Петър Ников. С., 1940, 418–433; **Същият.** За авторството на някои малко известни изображения на Г. С. Раковски. – Известия на Института за изобразителни изкуства. Книга първа. С., 1956, 361–384; вж. и вестникарските статии по проблема, посочени от Ив. Стойчев във Въпросът за народното знаме в Учредителното събрание, с. 65, № 40, 41, 42.

² Вж. Преписката му с Никола Т. Обретенев по проблема, публикувана у **Минчев, Д., Дюлгерова, В.** Из кореспонденцията на Никола Т. Обретенев с историци и литератори. – Известия на държавните архиви, 59, 1990, 187–203.

³ Вж. посочената от Ив. Стойчев литература във Въпросът за народното знаме в Учредителното събрание, 64–65. По-новите изследвания ще бъдат посочени в следващи бележки.

⁴ **Раковски, Г. С.** Горски пътник. – В: Г. С. **Раковски.** Съчинения в четири тома (под ред. на

проф. д-р. В. Трайков, К. Топалов, Св. Гюрова). Т. 1. С., 1983, с. 162.

⁵ **Плетньов, Г., Стоянов, Ив.** Планове и програми в националноосвободителното движение през Възраждането. Сборник документи. В. Търново, 1994, с. 59.

⁶ **Драгова, Н.** Българската книжнина през първата половина на XVIII в. – В: История на България. Т. V. Българско възраждане XVIII – средата на XIX в. С., 1985, с. 112.

⁷ **Пенев, Б.** История на новата българска литература. Т. 1. С., 1930, 338–350.

⁸ Кирило-Методиевска енциклопедия. А–З, С., 1985, с. 682.

⁹ Свята и чиста република. Избрани страници от писмата на Васил Левски (съст. Ив. Унджиев, Н. Кондарев). С., 1987, с. 37

^{9a} **Павловска, Цв.** Васил Левски начело на Българския революционен централен комитет в България. С., 2001, с. 77.

¹⁰ Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – Български исторически архив (по-нататък НБКМ – БИА), ф. 116, а.е. 3, л. 8а.

¹¹ **Пак там**, л. 10.

¹² **Пак там**, ф. 187, а.е. 18, л. 2.

¹³ Документи за българската история. Т. 1. С., 1931, с. 434.

¹⁴ Георги Стойков Раковски. Възгледи, дейност и живот. Т. II. Документални материали (под ред. на Д. Косев, П. Динеков, Хр. Христов, Ив. Унджиев, Г. Тодоров, В. Трайков). С., 1968, с. 473.

¹⁵ **Пак там**, с. 475.

¹⁶ **Берковски, П.** Из възпоминанията ми. Лом, 1894, с. 30.

¹⁷ **Македонски, Хр.** Записки. С., 1896, с. 218.

¹⁸ **Кузманов, П.** Кнез Иван Кулин. С., 1971, 187–188.

¹⁹ **Димитров, Г.** Княжество България. Ч. II. С., 1896, с. 276.

²⁰ Сп. Поборник-опълченец. Г. I, 1898, кн. 7, 8, 9, с. 25; **Кузманов, П.** Документи за четата на Иван Кулин през 1867 г. – Във: ВИС, 1969, № 1, 63–64.

²¹ **Стоянов (Симидов), Ф.** Прочутият Филип Тотю войвода. Русе, 1900, с. 533.

²² **Краев, С.** Въстанията на българите за освобождението от турско иго (1396–1877). С., 1904, с. 56.

²³ **Стойчев, Ив.** Въпросът за народното знаме в Учредителното събрание, 45–46.

²⁴ **Кузманов, П.** Кнез Иван Кулин..., 187–188; **Същият.** Документи за четата..., 62–64.

²⁵ **Дамянов, С.** Ломският край през Възраждането. С., 1967, с. 210.

²⁶ **Трайков, В.** Георги Стойков Раковски. Биография. С., 1974, 238–239.

²⁷ **Стойчев, Ив.** Въпросът за народното знаме в Учредителното събрание, с. 46.

²⁸ **Касабов, Ив.** Моите спомени за възраждането на България с революционни идеи. С., 1905, с. 27.

²⁹ **Стойчев, Ив.** За авторството на някои..., 366–367.

³⁰ **Пак там**, с. 370.

³¹ **Стойчев, Ив. Кр.** Въпросът за народното знаме в Учредителното събрание, с. 46, с. 63; **Същият.** За първообраза на българското знаме..., 429–430.

³² **Пак там.**

³³ **Стойчев, Ив. Кр.** Въпросът за народното знаме..., с. 46.

³⁴ **Пак там**, с. 63.

³⁵ Дунавска зора, бр. 35, авг. 1869; бр. 36, 10 авг. 1969.

³⁶ Цит. по: **Стойчев, Ив.** За авторството на някои малко известни..., с. 362.

³⁷ Ив. Кр. Стойчев уточнява, че лотарията се провежда на 7 август 1869 г. в Браила. **Пак там.**

³⁸ **Пак там**, с. 364.

³⁹ **Пак там**, 364–365.

⁴⁰ **Пак там**, с. 365.

⁴¹ **Пак там**, с. 364.

⁴² Дума на българските емигранти, г. I, бр. 3, 8 юли 1871.

⁴³ **Пак там.**

⁴⁴ Цит. по: **Неделчева, Цв.** Българското възраждане в ръкописа „Извлечение от биографията ми“ на поборника Хаджи Димитър Паничков. – Във: Възраждането, дарителството и българските музеи. Научна конференция, посветена на 70-годишнината от възстановяването и превръщането в музей на родната къща на Васил Левски в Карлово. Карлово, 2008, 76–85.

⁴⁵ **Пак там**, 80–81.

⁴⁶ **Стойчев, Ив.** За първообраза на българското знаме, 429–432. **Същият.** Въпросът за народното знаме в Учредителното събрание, 44–64.

⁴⁷ **Стойчев, Ив.** За първообраза на българското знаме..., 425–426.

⁴⁸ Конституция на Българското княжество. Търново, 1879 година, Априлий 16 день, с. 7.

ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ – ЖИВОПИСЕЦ

Артистичност, замах и лека недоизказаност. Музикалност на изображението. Драма, превърната в поезия. Това е живописца на Ивайло Мирчев.

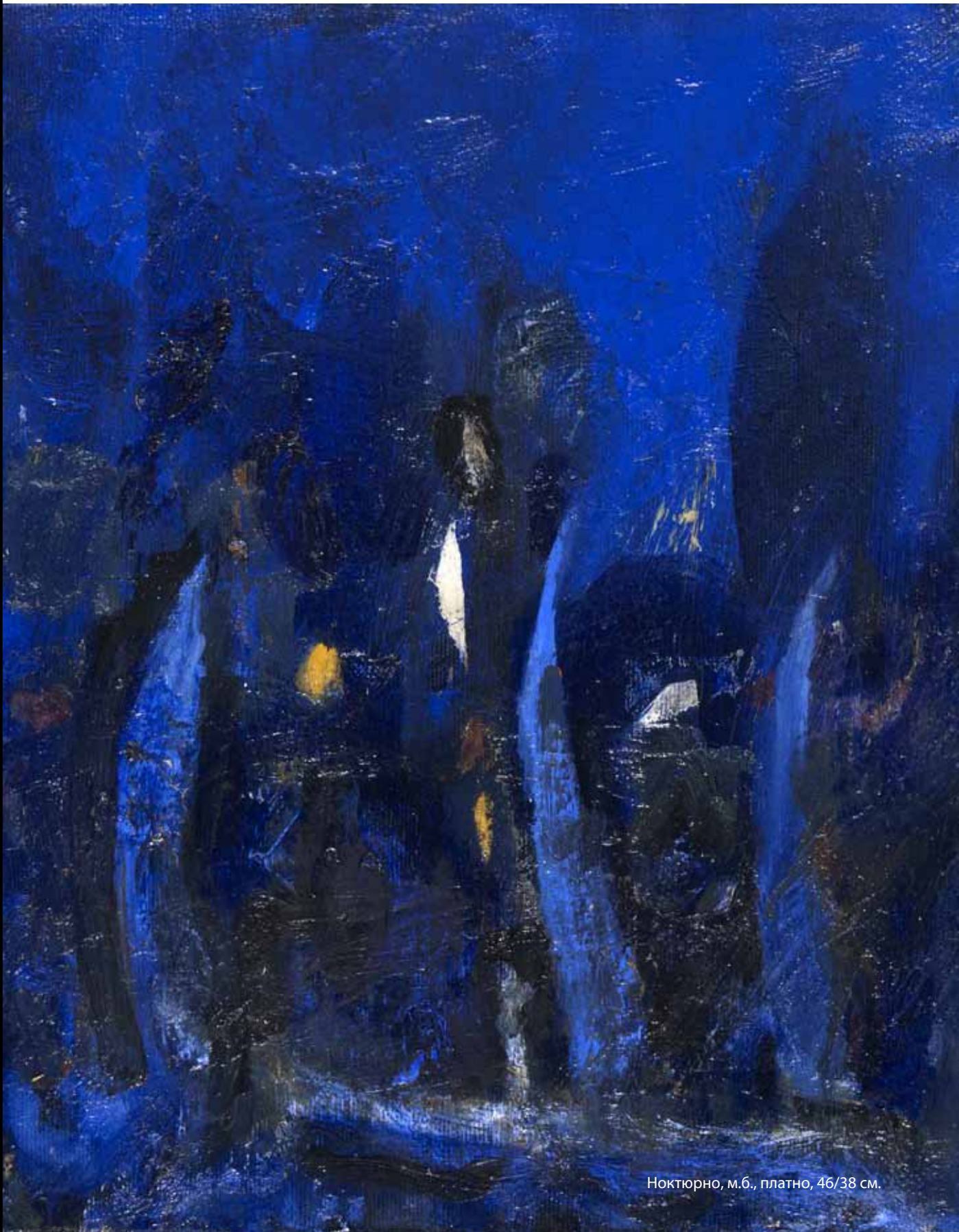
Когато се запознахме през миналия век, през 1971, не сме предполагали, естествено, че ще изминем толкова път заедно. Не знаехме, че ателие 50 на Художествената академия ще стане за нас място за учене, но и за преподаване, нито че в председателския кабинет на „Шипка“ 6 доста години ще стои именно той... И как ли да предположиш? Човекът, който събираше непрекъснато приятели в ателието на баща си, с когото сме изживели десетки незабравими студентски практики и бригади, чието бебе съм държала в ръцете си... Точно за него, проф. Ивайло Мирчев, трябва сега да напиша нещо от позицията на колега и стар приятел. За тези, които си мислят, че го представям само защото ми е близък, повече от роднина, искам да кажа: „Лъжете се!“ Той ми е приятел точно защото е много талантлив и защото без излишни претенции и амбиции, без предачества спрямо веруюто си, успя да съхрани своята живопис и трепета на изкуството си. И изведе артистичността до лично и неподражаемо откритие.

Ателието му на „Славянска“ е все повече за работа и все по-малко за бохемски удоволствия. Въпреки че май работата вече е най-голямото ни удоволствие... Наскоро

Ивайло така възторжено и романтично говореше за светлината, огряла легналия модел под прозореца, и така се радваше, че има възможността да рисува от натура, че си дадох сметка за неумиращите и все по-трудно осъществимите (заради многобройни ангажименти) желания на истинския художник.

Ивайло е силен и в големите, (уж) направени на един дъх платна, и в малките си, лирични опуси. Пейзажът е станал някаква негова вселена и повод да материализира усета си за мирозданието и живописца въобще. Никога няма да забравя нощните му градини с тъмни кипариси и тежки синьо-черни пространства, нито големите, светли, трептящи брегове с дискретни цветове изблици. Иво не се страхува да сложи в картините си луни или завихрени есенни листа. Абсолютен романтик! Понякога завиждам за спонтанността на живописния му жест – език, който въздейства на дълбоко емоционално ниво. Може би е единственият европейски художник, на когото не се сърдя, че е рисувал хайку. Защото лежерността и интуитивната му мъдрост, както и поетичността, са негова същност. Той не настоява, не убеждава, не досажда с нравоучения – нито като преподавател, нито като творец. Казва ни нещо с четката и го пуска да лети свободно към нас. Немногословен, но колорист до мозъка на костите си, Ивайло е извън категориите за модерност и актуалност. Просто те губят значението си на фона на мощното му артистично присъствие, залагащо на автентичен и въздействащ изобразителен талант.

Миналата година той навърши 60 години, което направо не е за вярване. По този повод той реализира три изложби, като едната аз намирам за особено важна. В страничното, недовършено от десетилетия крило на Кюстендилската галерия, той подреди стари свои рисунки, още от студентските години, както и някои по-нови неща. Повечето от тези рисунки аз помня, защото сме ги правили на едно и също място, по едно и също време. Черно-белите скици от Кремиковци, но и учебните постановки от седемдесетте ме върнаха носталгично назад, в момента на общото ни съзряване и си дадох сметка

Ноктюрно, м.б., платно, 46/38 см.

колко интуитивен, но и културен, търсещ, но и завършен автор е бил Ивайло още тогава. Рисунките и платната в суровата, все още непригодена за изложби зала звучаха така, сякаш бяха създадени именно за нея. Без капка социалистически патос, но притежаващи сила – пластическа и емоционална, тези произведения за пореден път доказаха, че истинското изкуство е неподвластно на конюнктурата и времето. Както и понякога – на възрастта.

В последните години Ивайло се приближи много до абстракцията, но не ѝ се предаде напълно. Той успя, верен на емоционалността си, да остане в граничната зона. Там, където живата натура дава енергията и оставя въображението да полети, но без изцяло да скъса нишката между земята и небето. Картините му са витална смес от природа и освободен от условностите ѝ дух. При него е максимално скъсена дистанцията между сърцето и ръката, а неговата е ръка на изключителен професионалист. За сърцето няма да говорим сега... Във всичко, което прави, има една лека недоизказаност и силен момент на импровизация, присъщи на големите майстори. Беше казал, че обича Стинг, вярвам му! Иначе той слуша предимно класическа музика. Като се замисля – не Вагнер, но кой знае?

Така, както всички хора се лутат между екзалтираност и тъга, между нежна поетика и вътрешна драма, така и Ивайло създава както експресивни, сурови, категорични, контрастни платна, така и глухи, притихнали, потънали в благородна мъгла пейзажи – състояния. Почти винаги, вероятно инстинктивно, той намира (поставя) в тях остри проблясъци, изглеждащи на пръв поглед като формален или композиционен акцент. Но може би те са по-скоро процепи, през които Ивайло милостиво допуска светлината да влезе и в най-сгъстения мрак.

Тази година художникът получи престижната награда за живопис на името на Владимир Димитров – Майстора. Беше смутен, притеснен... личеше му. И слава Богу! Защото е от авторите, които знаят колко непреодолени препятствия има по пътя... все още. Нарече много от изложбите си „Упражнения“. И точно докато продължава да се упражнява, той всъщност ни дава уроци.

Искрено се възхищавам от способността

му да композира – спонтанно, силно и въздействено – цветните си видения. От най-деликатните, сякаш едва докоснати от четката му акварели до най-мощните кърваво-червени симфонии в маслени бои – Ивайло е верен на себе си. И много ценен за всички нас!

Десислава Минчева

Старите складове, м.б., платно, 33/33 см.

Хайку, м.б., платно, 130/200 см.

Градина за самотници, м.б., платно, 100/200 см.

Рисунка I, креда, хартия, 70/50 см.

Иван

Рисунка II, креда, хартия, 70/50 см.

Сантиментален пейзаж, м.б., платно, 73/184 см.

Рисунка III, молив, акварел, хартия, 70/50 см.

Ustina Murgel 2010

Рисунка IV, молив, акварел, хартия, 50/70 см.

Цикъл "Кремиковци I", темпера, хартия, 50/70 см.

Цикъл "Кремиковци II", темпера, хартия, 50/70 см.

Цикъл "Кремиковци III", темпера, хартия, 50/70 см.

Есенно, акварел, хартия, 70/50 см.

Пристанище, акварел, хартия, 25/35 см.

ПАТРИОТИЧНОТО ВЪЗПИТАНИЕ НА УЧЕНИЦИТЕ В ЕПОХАТА НА ГЛОБАЛИЗАЦИЯ

Живеем в един забързан свят, в който глобалните процеси са вече факт. Във века на информацията медийната мрежа и интернет са оплели със своята виртуалност действителността, историческата памет започва да избледнява, появяват се нови европейски демократични ценности. В епохата на глобализация е необходимо изграждане на нов тип мислене, възпитаване на висока гражданска култура у младите хора. Днес гражданското образование е приоритет на европейската политика в областта на образованието. То е призвано да стимулира учениците към активно участие в училищния и в обществения живот. Подрастващите – утрешните граждани на Европа – трябва да умеят да защитават своите права, да защитават свободата и демокрацията. Те трябва да са убедени, че българската културна идентичност е традиционно европейска и че е необходимо да я съхранят и опазят, като формират у себе си истинско родолюбие – най-разколебаната ценност в глобализацията се свят. „Родолюбието е най-актуалната тема както за нашата държава, така и за цялата ни съюзна общност“ – заяви вицепрезидентът на Република България Маргарита Попова на

кръгла маса под надслов „България на бъдещето“. Истинското родолюбие се възпитава чрез познание за миналото. Нашият народ е народ с многовековна история. Разлиствайки страниците на отечествената ни история, като българи се гордеем с подвига на Ботев и Левски, в сърцата си пазим като светиня местата на паметта като Батак и Шипка. Но в нашата история съществуват и по-слабо осветени имена на герои като един Таньо вайвода например, чийто подвиг остава в забвение цели 120 години. И благодарение на историка-краевед Борис Илиев, който в продължение на 30 години проучва бойния път на

**Атанаска Стойчева
с ученици**

Вицепрезидентът г-жа Маргарита Попова „По пътя на четата на Таньо войвода“, 2014 г.

четата на Таньо Стоянов, числеността ѝ и биографиите на нейните четници, днес вече знаем за подвига на войводата, подвиг, равен на Ботевия. За четата на Таньо войвода учениците от Лудогорието знаят и от традиционния поход „По пътя на четата на Таньо войвода“, организиран тази година за 30-и пореден път от Културно-просветно дружество „Родно Лудогорие“. Походът впрочем отново е идея на родолюбца Борис Илиев. Това е най-голямата туристическа проява в североизточната част на страната, чрез която се съхранява историческата памет, опазва се националната идентичност, традицията се предава на следващите поколения; обогатяват се познанията на учениците за личности и събития от местната история, за природните забележителности на района и се възпитава младото поколение в дух на патриотизъм и родолюбие. Интересът на младите хора към този поход и жела-

нието им да се включат в него показва потребността им да изживеят една друга емоция, която ги сродява с почитта към миналото. В работата си като учител винаги съм търсила и търся ефективни форми за гражданско и патриотично възпитание на своите ученици при съчетаване на урочната с извънурочната дейност, както и за личностното развитие на учениците през свободното време. Затова неизменно водя учениците от нашето разградско училище за участие в похода, посветен на Таньо войвода.

А през настоящата учебна година работя по проект, утвърден от МОН, с ученици по Национална програма „С грижа за всеки ученик“, модул „Обучение на талантиливи ученици за участие в ученическите олимпиади“. Разработеният от учениците авторски проект на тема: „Да популяризираме похода, да възкресим и съхраним подвига на Таньо войвода в ис-

Учениците от СОУ „Христо Ботев“– Разград пред паметника на Таньо войвода

поход „По пътя на четата на Таньо войвода“, участие в националния конкурс за Таньо войвода, грижи за историческите паметници в региона, публикации.

По време на организирани екскурзии и посещения на паметни места ученици и родители се включиха в инициативата „Осинови паметник“ под патронажа на президента на Републиката Росен Плевнелиев, което също засилва интереса към културното ни наследство.

С проекта искаме да популяризираме похода „По пътя на четата на Таньо войвода“, да привлечем като участници ученици и граждани от други части на България, защото това е вторият Национален поход на Република България, включен в календара на МОН. Чрез дейностите по проекта ще запознаем по-голяма аудито-

торическата памет на България“ е допуснат за участие в Националната олимпиада по гражданско образование. Надяваме се да заемем престижно място сред проектите от цяла България. Включените в проекта дейности са креативни и стимулират учениците за изява. Това са училищни конкурси за авторска фотоснимка от посетени автентични исторически места, есе, стихотворение, рисунка; презентация, свързана с Априлското въстание; състезание „България – земя на бунтовници!“ с исторически възстановки; изработване на уеб сайт „Таньо войвода“, който може да се разгледа на <http://taniovoivoda.webnode.com>; изработване на летописна книга, историческа книжка за мисията на апостолите на Априлското въстание; дискусия „Родолюбието в глобалния свят“, радиопредаване „30 години

Пред паметника на св. Георги в гр. Разград

Акад. Георги Марков и проф. Христо Матанов се срещат с ученици от училище „Екзарх Йосиф“, гр. Разград, по време на похода „По стъпките на Таньо войвода“

рия с малко известната чета на Таньо войвода, преминала в България в помощ на Априлското въстание през 1876 г.

Походът трябва да остане и в бъдеще, да пребъде като една жива история. Жителите на нашия град са допринесли немалко за възпоминание и прослава на подвига на четата: именно родолюбивото разградско гражданство иска от Изет бея отрязаната глава на войводата и я погребва с християнски почести; първото тържество-възпоминание за четата през 1936 г. се извършва в Разград с участието на Никола Обретенков и се поставя първата паметна плоча с имената на четниците и войводата Таньо Стоянов; в по-ново време похвална е инициативата на Разградския исторически музей за маркиране пътя на четата от с. Иван Шишманово до с. Костанденец.

Признателното потомство на Разград е съхранило в своята историческа летопис, наред с възпоменанията за дни на

велики изпитания и героична бран, жив спомен за всички, отдали живота си за свободата, включително и за Таньо войвода. Имената на героите от този край ще останат в съзнанието на поколенията като символ на родолюбие и на национално достойнство.

Така трябва да бъдат възпитавани в училище младите хора и днес, в епохата на глобализация: да градят своето бъдеще, стъпвайки здраво върху българските си корени, да съхраняват родолюбивите традиции на предците си, да почитат националните светини – опора на националния ни дух.

*Гл. учител Атанаска Стойчева;
Р-л компютърен кабинет инж. Петър
Петров, СОУ „Христо Ботев“ – Разград.
2015 г.*

СТАТУТ

ЗА ОРГАНИЗИРАНЕ И ПРОВЕЖДАНЕ НА НАЦИОНАЛЕН УЧЕНИЧЕСКИ КОНКУРС, ПОСВЕТЕН НА 30-ия ПОХОД „ПО СТЬПКИТЕ НА ЧЕТАТА НА ТАНЬО ВОЙВОДА“

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ:

Националният ученически конкурс за мултимедийни проекти, есета, стихотворение и рисунка е посветен на 30-ия поход „По стъпките на четата на Таньо войвода“. Инициативата през настоящата година е на КПД „Родно Лудогорие“, гр. София, и клуб „Родолюбие“ при ОУ „Св. Климент Охридски“, гр. Попово, с подкрепата на Министерство на образованието и науката (МОН) и РИО на МОН в страната.

Основни цели:

1. Да се създадат условия за формиране на ценностни ориентации и качества, свързани с чувството на национална идентичност и любов към Родината и уважението към другия.

2. Да се създадат условия за развитие на потребности, интереси и нагласи за учене и самоусъвършенстване при изразяване и отстояване на активна жизнена и гражданска позиция.

Конкретни цели:

1. Да се формират и затвърдят умения за аргументирано писмено излагане на лична теза и боравене с историческите факти и извори.

2. Да се формират и затвърдят уменията за самостоятелно набавяне, представяне, аргументиране и анализ на данни.

3. Да се стимулира емоционално-естетическото отношение към значими исторически събития.

Видове ученически разработки:

1. Мултимедийни проекти

2. Съчинения, аналитични и интерпретативни текстове, есета и стихотворения

3. Рисунки

Участници:

Учениците от съответното училище, подготвили собствени писмени текстове, рисунки и мултимедийна презентация по зададените теми.

Условия за участие:

В конкурса за мултимедийни проекти, есе, стихотворение и рисунка могат да участват всички ученици от страната, разпределени в две възрастови групи:

I–VIII клас и IX–XIII клас

Изисквания към представените проекти и творби:

Теми:

I–VIII клас

1. Априлското въстание 1876 г. и значението му за последвалата Руско-турска освободителна война 1877–1878 г.

2. Таньо войвода през призмата на съвременния и модерен свят.
3. Какво знаем за Таньо войвода и пътя на неговата чета през 1876 г.?

IX–XII клас

1. Априлското въстание 1876 г. и значението му за последвалата Руско-турска освободителна война 1877–1878 г.

2. Таньо войвода през призмата на съвременния и модерен свят.

СПЕЦИФИЧНИ ИЗИСКВАНИЯ:

I. Мултимедийни проекти

Участието с мултимедийни проекти може да бъде индивидуално или в екип.

- При колективното участие в разработването на един проект могат да участват максимум 3 ученици.
- Всеки участник, отговарящ на условията, може да участва с повече от един проект.
- Участниците задължително посочват трите си имена, училище, клас, пълния адрес, телефон, e-mail.
- Мултимедийните проекти да бъдат разработвани на лицензиран или свободно разпространяем софтуер, работещ под операционна система Windows.
- Няма ограничения в сложността и в съдържанието, в използвания формат и обем.
- Проектите могат да бъдат представени и като обикновено слайдшоу в PowerPoint или като мултимедия с флаш приложение, вградено видео, макромедия и др.

Критерии за оценяване:

- осмисляне, аргументираност и достоверност на темата;
- умение за излагане на фактите;
- елементи на изследователска дейност;
- оригиналност и творчески подход към темата;
- използване на различни източници и коректност в тяхното посочване;
- езикова и стилистична култура;
- естетическо изпълнение.

II. Съчинения, аналитични и интерпретативни текстове и есета

Критерии за оценяване:

- ясно и точно формулирана теза;
- удачно подбрани аргументи;
- личностна позиция;
- оригиналност и творчески подход към темата;
- езикова и стилистична култура.

III. Рисунка

Всеки участник може да използва свободно избрана техника: акварел, темперни бои, пастели, графика, флумастер, молив, колаж.

Творбите не трябва да се паспартират и няма да бъдат връщани на авторите. На гърба на всяка рисунка е необходимо да бъдат отбелязани четливо следните данни:

- лично и фамилно име на автора, точен адрес;
- клас и училище;
- телефон за контакт или електронен адрес.

Етапи и оценяване:

I етап: Учениците от съответните степени на образование: първа група – от I до VIII клас, и втора група – от IX до XII клас, със съдействието на учителите по история, български език и литература, изобразително изкуство и информатика, изготвят писмените си текстове, рисунки и мултимедия, след което ги предават на специално определен от директора на училището учител, който ги изпраща най-късно до 21.05.2015 г. на адрес: София 1303, ул. „Осогово“ № 60, КПД „Родно Лудогорие“ – за д-р А. Кънев, или www.ludogorie.org

II етап: Комисия в състав: акад. Светлин Русев, проф. Десислава Минчева, Христина Маркова, д-р Анатолий Кънев, Тихомир Стефанов, Боряна Мекушина, Христина Вътова, Стоимен Узунов, разглежда постъпилите разработки, като ги оценява и класира според образователните степени: първа група – от I до VIII клас, и втора група – от IX до XII клас, в срок до 30.05.2015 г.

Награди:

Материални награди на стойност:
първа награда – 70 лв.; втора награда – 40 лв.; трета награда – 20 лв.; поощрителни награди.

Наградите се определят за всяка образователна степен, включително отделно за текстове, рисунка и мултимедия.

Наградите ще се обявят по време на традиционния 30-и поход „По стъпките на четата на Таньо войвода“, организиран от КПД „Родно Лудогорие“, в периода 29.05.–02.06.2015 г.

Паричните награди ще бъдат изпратени с пощенски запис на съответните учители.

Уведомяване:

▪ Авторите на номинираните разработки ще бъдат уведомени по телефон, факс или по електронна поща, в зависимост от посочен от тях начин за комуникация.

Д-р Анатолий Кънев
(Председател на КПД „Родно Лудогорие“)

КПД „Родно Лудогорие“
София, 1303
ул. „Осогово“ № 60
02/929 61 01
www.ludogorie.org

КАКВО ЗНАЕМ ЗА ТАНЬО ВОЙВОДА И ПЪТЯ НА НЕГОВАТА ЧЕТА ПРЕЗ 1876 Г.?

Таньо Стоянов Куртев е роден на 5 април 1846 г. в гр. Сливен в заможно семейство. Учи в родния си град и след това става джелепин (търговец на добитък). Васил Левски го привлича към революционното движение и определя за апостол в Ескиджумайско, Османпазарско, Котленско и Хаджиоглупазарджишко, като го снабдява с пълномощно от 15 ноември 1872 г. Скоро след това Таньо е арестуван, съден и заточен в Диарбекир. На 14 януари 1875 г., преоблечен като арабин, успява да избяга. Придвижва се до Цариград и оттам – до Сулина и Браила. Няколко месеца по-късно Таньо е извикан в Букурещ и определен за апостол на подготвяното въстание в Сливенско. През следващите месеци живее в лишения и отделя пари за оръжие. Среща се с други изявени революционери, участващи в подготовката на въстанието.

На 17 май 1876 г., начело на чета от 27 смели мъже, Таньо войвода преминава р. Дунав и стъпва на българска земя при с. Косуй Българ (дн. Пожарево, Тутраканско). Знаменосец на четата е Велко Дачев. Четата минава през Делиормана по пътя към безсмъртието. Целта ѝ е да помогне на участниците в избухналото Априлско въстание.

1 група, 1 награда Ивайло Савов,
9 год., Школа по рисуване, 35-то
СОУ „Добри Войников“, гр. София

1 група, 2 награда, Димо Савов, VII кл., ПМГ „Св. Климент Охридски“ гр. Силистра

Пътят на Таньовата чета в началото съвпада с този на четата на Панайот Хитов. Веднага след като слиза на брега при с. Пожарево, четата бързо се отправя към с. Антимово, а след кратка почивка продължава към Разградските села. Отново спира близо до гр. Исперих, в очакване към нея да се присъединят въстаници от селата Хърсово и Голям извор. Но въстаниците са заминали за Горна Оряховица и четниците са разочаровани. На третия ден от похода четата спира до Побит камък, но четникът Стефан Николов-Заралията, изпратен да се срещне с комитетата, е разпознат и заловен, а опитът да го освободят пропада.

Застрашена от глад и предателства, с попарени надежди, четата обмисля вариант да се върне в Румъния. Войводата Таньо ги разубеждава и те продължават към Търговишко. Междувременно някои четници се изгубват в гората. Едни от тях успяват да се спасят, а други са заловени и убити.

Преминавайки през непознати местности, четата спира за почивка при с. Ломци. Там е забелязана и нападната от потеря. Битката е неравностойна. Срещу малобройната Таньова чета се изправят сто души потеря башибозуци и черкези. Четниците се сражават храбро и не дават нито една жертва. След свечеряване четата успява да се измъкне и поема на юг по най-краткия път за Балкана. През нощта минава през Кардам и Попово и на 26 май осъмва в корията при с. Светлен. Тук местността е равнинна и няма къде човек да се скрие. Четата е в опасност, защото от близките села тръгва потеря и затова се отправя през нивите към отсрещната по-гъста и по-удобна за прикритие

1 група, 3 награда. Мартин Митев, 15 г.
8а кл., СУ „Димитър Рохов“, гр. Сливен

гора. Налага се четниците да прегаят р. Черни Лом, защото врагът ги притиска. Укрепват се на височината „Припека“.

Второто сражение – на 26 май, трае цял ден. Жертви и тежко ранени от страна на българите няма. Знаменосецът Велко Дачев развява коприненото знаме със златния лъв и заветните думи „Свобода или смърт“. В боя е убит черкезкия предводител и това води до объркване у врага, който започва да отстъпва пред добре организираната отбрана на четата. През нощта – тъмна и дъждовна, четниците се оттеглят към с. Араплар (дн. Априлово). Бойният им дух е повишен от успешното сражение през деня. Но потерите не ги изпускат от очи.

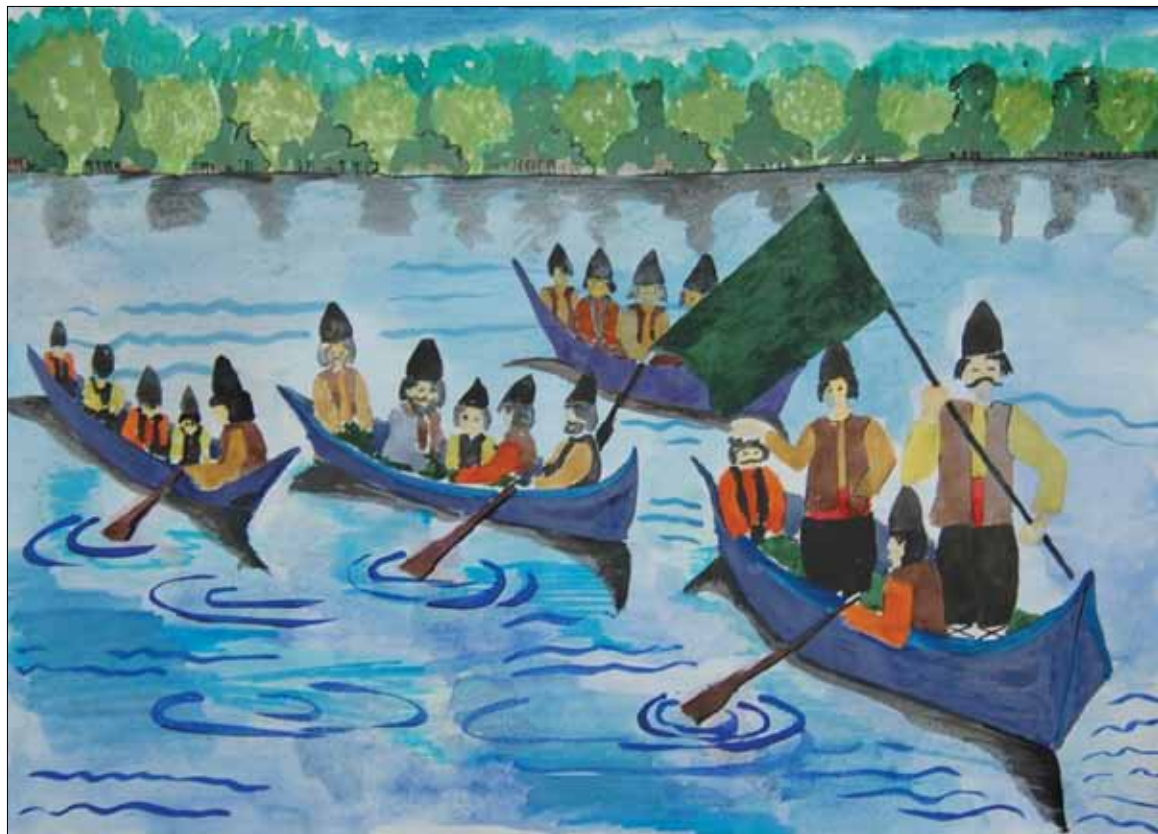
На 27 май четата се разполага на височината „Керчан баир“ и организира защитата си. От проливния дъжд барутът овлажнява. И точно тогава врагът ги напада от четири страни. Битката е тежка, а четата се разпокъсва на малки групи, които водят отделни сражения. В неравната борба двама падат убити – Петър Недялков Танев от Свищов и Кара Петър Трявналията. Привечер Таньо войвода се опитва да изведе хората си от затегналия се обръч, но в подножието на хълма врагът ги изненадва. Четата влиза в ръкопашен бой с врага.

Таньо войвода се бие храбро, давайки възможност на другарите си да се отдалечат. Пада убит с оръжие в ръка, извървял достойно пътя към безсмъртието. Главата му е отрязана и разнасяна из околните села за назидание на местното българско население и предупреждение какво ще сполети всеки, дръзнал да се опълчи на османската власт.

След битката оцелелите Таньови другари са подложени на диво преследване. Голяма част от тях са заловени, осъдени на смърт или изпратени на заточение. Освободени са след дадената амнистия през юли/август 1876 г. Четирима от заточените четници се завръщат след Освобождението на България.

За подвига им трябва да знае всяко българско дете и на 2 юни да сведе глава в знак на почит пред саможертвата им! Таньо войвода и неговата чета се жертват, за да бъдем свободни ние днес !

Веселин Василев Манчев, VI клас, СОУ „Св. св. Кирил и Методий“ – гр. Земен, ул. Груйова № 2. souzemen@yahoo.com; телефон: 077419740

1 група, поощрителна награда. Ния Савова, 6 г. Школа по рисуване 35-то СОУ „Добри Войников“, гр. София

2 група, 3 награда. Калина Йорданова, IX кл., НГПИД „Акад. Дечко Узунов“, гр. Казанлък

ТАНЬО ВОЙВОДА ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА СЪВРЕМЕНИЯ И МОДЕРЕН СВЯТ

„Един храбър човек вече е мнозинство“. Думите са на Джон Максвел, влиятелен американски експерт по въпросите на лидерството. На Запад книгите му са маркетингово откритие. Нахлуват на пазара със силата на цунами и обледват харизмата на лидерите – онези, които карат хората да ги следват, без да използват инструмента на принудата, осланяйки се на индивидуалния си човешки потенциал и инстинкт на водачи. На пръв поглед философията на Максвел е исторически несъвместима с Таньо войвода – един безразсъден български бунтовник, главатар на чета, герой на Априлската епопея от 1876 г., роден под името Атанас Куртев. Обикновен сливналия, извървял пътя от търговец на добитък до съратник на Левски, заточеник в Диарбекир, емигрант и апостол. Балкански лъв, съизмерим единствено с Ботев, посечен от турска потеря в Делиормана, с глава, набита на кол и назидателно разнасяна по тържища и махали. Безсребърник, луда глава, родолюбец и свободофил. Човек на честта с органична непоносимост към робството, пламенен възрожденец, рицар без броня, тръгнал с голи гърди и открито чело да громи империя. Таньо войвода е титан на закъснялото българско Възраждане. Единица мярка за лидерство. Личност, чиято сила, смелост и стремеж към себеизява имат способността да въвлечат и обсебват, да внушават респект и обожание, да преодоляват граници, да трошат окови и да променят хода на времето.

Днес Таньо войвода е име от историческите хроники, непознато за мнозина,

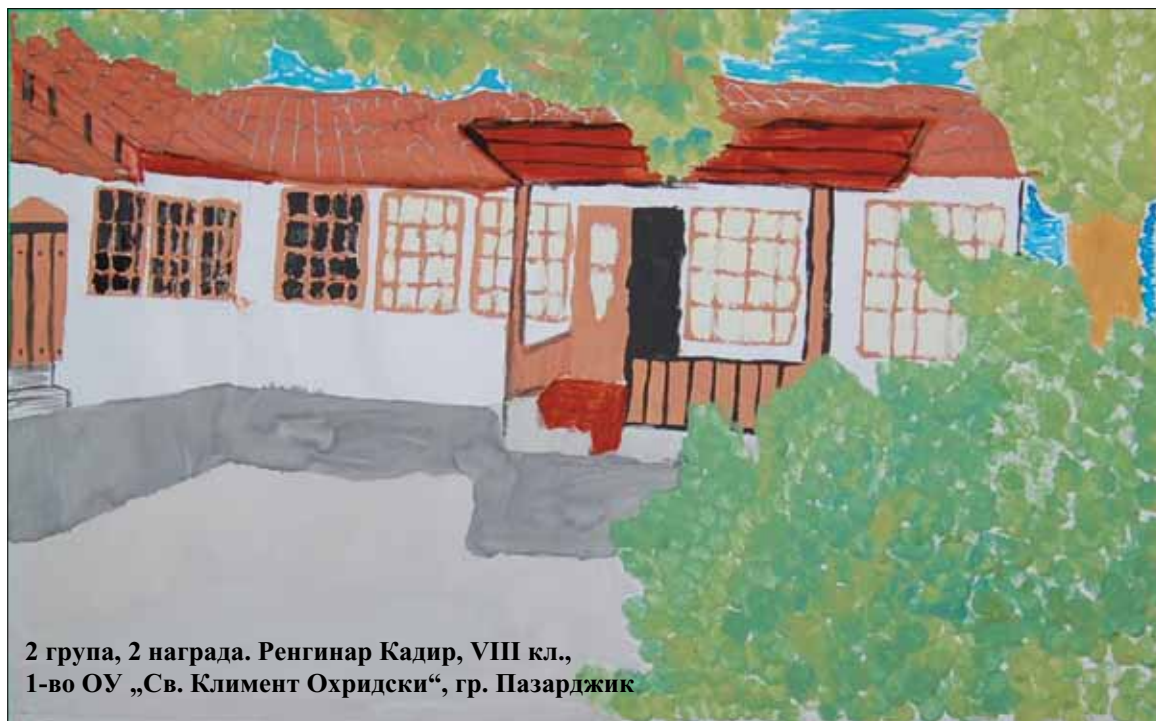
2 група, 1 награда. Надежда Бончева, 16 г.,
9б кл., 2-ро СОУ „Проф. Никола Маринов“, гр. Търговище

жертва на човешка немилост и обществена немара. Непонятен за съвременниците с чутовната си храброст, желязна воля и непримиримот. Светъл образ от летописите, избледнял и архаичен на фона на суровата, меркантилна действителност, която ни обгръща. И в същото време болезнено потребен на нас – модерните, материалните хора, необузвано ненаситни да имат, вместо да бъдат. Роден в семейство на заможни люде, Таньо войвода доброволно се отказва от удобния живот на еснафа и тръгва по пътя на незабравата. Къса пъпната връв със семейната общност и се венчава за смъртта. Не иска лесно постижими блага. Обрича се на безвремие и безсмъртие. Заклева се пред Библия, нож и револвер и се зарича да брани с кръвта си земята българска. Умира на висок връх, за да остане в легендите с черните си кърви и белите кости. Безименен е гробът му. Животът му храни притчи и митове. Споменават го на 2 юни и следват стъпките му. А въпросите остават. Да терзаят сърцата и мислите ни. Да ни държат будни. Да ни имунизират срещу нечувствителността. Да ни дърпат за ревера и да ни приземяват, когато се разболяваме от гняв, от алчност, от лакомия и безделие, от високомерие и гордост, от грехове, които нямат извинение, от жаждата за консуматорство, от бесния кариеризъм и отсъствието на задръжки.

Делото на Таньо войвода слага отпечатък върху укротената ни обществена енергия и залиняло чувство за памет и съвест. Кара ни да се държим здраво за пояса, когато ни подхлъзнат родоотстъпници и отцеругатели. Дързостта му е безмерна, животът му приляга на колос и безумец, а туй, което е останало след него, е усещането за значимост и нетленност, за истинност и святост. Името му е реликва. Но не в това е смисълът. Смисълът е в устойчивия пример, в превръщането му в опора, в оживяването на легендата и обличането ѝ в одеждите на съвременния разсъдък. Ще ми се да мисля, че в днешните времена на неправда, на фанатизъм, на социална несправедливост, на безсилие и лицемерие, на егоцентризъм и скептицизъм, името на Таньо войвода е фар на надеждата, стожер на вярата и разрешените дилеми, синоним на победата на индивида над безличието на масата и символ на готовност за саможертва в обществена нужда.

*Криста Николаева Колева – X клас, ГПЧЕ „Христо Ботев“, гр. Кърджали
Ръководител: Станка Вълва, Клуб „Млад историк“*

**2 група, 2 награда. Ренгинар Кадир, VIII кл.,
1-во ОУ „Св. Климент Охридски“, гр. Пазарджик**

ПРОТОКОЛ

за класиране на участниците в Националния конкурс-викторина за ученически текстове, рисунки и мултимедия, посветен на 18-ия поход „По пътя на Бедреддин“

ТЕМИ:

1. Времето на Бедреддин (1359–1420 г.) и неговото въстание (1413–1418 г.)
2. Идеите на Бедреддин през призмата на съвременния и модерен свят

Днес, 01.02.2015 г., **комисия за рисунка** в състав:
проф. Десислава Минчева, доц. Кирил Матеев, д-р Анатолий Кънев,
като разгледа получените рисунки, направи следното класиране:

I група – от I до VIII клас

Специална награда получават учениците от ШИИ „Арт–Попово“, ЦДГ „Здравец“,
ОДЗ „Слънце“, ЦДГ „Славейче“ от гр. Попово, както и Серхат Седат Реджеб, VIII кл.,
СОУ „Хр. Ботев“, с. Паисиево.

I награда – 70 лв.:

- Викторио Велинов, V кл., ОУ „Хр. Ботев“, с. Крайници, Дупница
- Персиана Даниел Петрова, 12 г., СОУ „Цанко Церковски“, гр. Полски Тръмбеш

II награда – 40 лв.:

- Владислав Крайчев, I кл., СОУ „Петър Берон“, с. Хитрино, обл. Шумен
- Анджан Мюдайли, VIII кл., СОУ „Петър Берон“, с. Хитрино, обл. Шумен

III награда – 20 лв.:

- Християна Йорданова, VIII кл., СОУ „Хр. Ботев“, гр. Тутракан

Поощрителна награда:

Учениците от СОУ „Хр. Ботев“, гр. Разград, както и учениците от ОДК „Малкия
Принц“, гр. Тервел

II група – от IX до XII клас

I награда – 70 лв.:

- Берна Мюстеджеб, IX кл., СОУ „Христо Ботев“, с. Паисиево, Дулово

II награда – 40 лв.:

- Радостина Георгиева Николова, IX кл., ОДК „Малкия Принц“, гр. Тервел

III награда – 20 лв.:

- Мелтем Ахмед , ПГО, гр. Разград

Поощрителна награда:

- Маринела Стефанова, X кл., СОУ „Йордан Йовков“, гр. Тутракан

Днес, 01.02.2014 г., **комисия за есе и стихотворение** в състав:
Джена Славова, д-р Тихомир Стефанов, д-р Стоимен Узунов, направи следното
класиране:

Награди – есе:

I група – от I до VIII клас

I награда – 70 лв.:

– Ралица Димитрова, VI кл., СОУ „Н. Вапцаров“, гр. Русе

II награда – 40 лв.:

– Даяна Димитрова, VII кл., ОУ „Неофит Рилски“, гр. Габрово

III награда – 20 лв.:

– Айлин Кемал Али, VI кл., ОУ „Хр. Ботев“, гр. Исперих

II група – от IX до XII клас

I награда – 70 лв.:

– Симона Чаушева, IX кл., ГПЧЕ „Хр. Ботев“, гр. Кърджали

II награда – 40 лв.:

– Филарета Семерджиева и Теодора Чилингирова, ПГТ „Проф. д-р Асен
Златаров“, гр. Кърджали

– Кадир Мехмед, IX кл., ПЗГ „Добруджа“, гр. Силистра

III награда – 20 лв.:

– Марин Лечев, X кл., СОУ „Л. Каравелов“, гр. Варна

Поощрителна награда:

– Десислава Георгиева, X кл., ПГО „Станка Николица Спасо-Еленина“, гр. Разград

Награди – стихотворение:

I група – от I до VIII клас

I награда – 70 лв.: не се присъжда

II награда – 40 лв.:

– Иван Йорданов, VIII кл., СОУ „Н. Вапцаров“, гр. Силистра

III награда – 20 лв.: не се присъжда

Поощрителна награда: не се присъжда

II група – от IX до XII клас

I награда – 70 лв.: не се присъжда

II награда – 40 лв.:

– Веселин Филев, IX кл., ПЗГ „Добруджа“, гр. Силистра

– Мариан Манолов, XI кл., ПЗГ „Добруджа“, гр. Силистра

III награда – 20 лв.: не се присъжда

Поощрителна награда: не се присъжда

Днес, 01.02.2014 г., **комисия за мултимедийна презентация** в състав:
Боряна Мекушина, Христина Вътова, Росица Филипова,
направи следното класиране:

I група – от I до VIII клас

I награда – 70 лв.:

– Кристина Славчова Димитрова, VII кл., IX ОУ „Пейо Крачолов Яворов“, гр. Благоевград

II награда – 40 лв.:

– Светлана Янкова Великова, VIIIв кл., ОУ „Христо Смирненски“, гр. Дулово

III награда – 20 лв.:

– Десислава Руменова Кобакова, VIIб кл., IX ОУ „Пейо Крачолов Яворов“, гр. Благоевград

Поощрителна награда:

– Златка Стефанова Бръшкова и Валентина Ангелова Бъбарова, VIII кл., СОУ „Георги Бенковски“, гр. Пазарджик

II група – от IX до XII клас

I награда – 70 лв.:

– Моника Георгиева, Ха кл., СОУ „Христо Ботев“, гр. Тутракан

II награда – 40 лв.:

– Йорданка Трифонова Трифонова, XI кл., СОУ „Асен Златаров“, гр. Шабла

III награда – 20 лв.:

– Ралица Радостинова, IXб кл., СОУ „Йордан Йовков“, гр. Тутракан

Поощрителна награда:

– Николай Веселинов Великов, XIа кл., ПЗГ „Добруджа“, гр. Силистра

– Октай Джемил Шабан, IX кл., СОУ „Христо Ботев“, гр. Тутракан

– Мария Диянова Терзийска, XIб кл., СОУ „Йордан Йовков“, гр. Тутракан

д-р Анатолий Кънев
(председател на КПД „Родно Лудогорие“)

ОГЪНЯТ И СВЕЩИТЕ: ДРЕВНИ, БЛИЗКИ И ПЪЛНИ СЪС СИМВОЛИКА

проф. дин Христо Матанов

Съвременният човек рядко се замисля върху значението на огъня в своето ежедневие. Той рядко осъзнава, че онава, което ползва като естествена даденост: отопление, осветление, транспорт, приготвяне на храна и много други неща, опират до изгарянето на различни по тип горива, които в края на краищата възхождат към въглеродните носители на енергия. Дали това един ден ще се промени и колко близо сме до онзи момент, в който въглеродните горива ще престанат да бъдат основни носители на енергия, е друг въпрос. Засега остава констатацията, че човешкото развитие – независимо от огромния прогрес – все още се намира в енергийната ера, започнала с откриването и използването на огъня. Началото на този процес ни отвежда в зората на човешкото съществуване, в епохата на ху-

манизацията и на появата на първите човекоподобни същества.

Съвременната наука досега не е изградила точна представа за времето, в което първите човекоподобни същества усвояват огъня. Твърди се, че това е станало между 600 и 400 хиляди години пр. Хр., когато в околностите на Пекин живеят хуманоиди, наричани от науката „Синантропи“. Следващите открития отместват тази хронология още по-назад във времето, така че днес с увереност може да се каже, че около 1 млн. години пр. Хр. огънят е бил познат и използван. А как се е стигнало до самото му откриване, тук всеки може да даде воля на фантазията си. Въпрос на преценка е дали това става по естествен път – запалване на гори от мълнии и вулканични изригвания или е свързано с искрите, които се появяват

при обработване на камъка в Старата каменна епоха, т.нар. Палеолит. Решаващо, разбира се, е развитието на умения за добиване и съхраняване на огъня, макар експериментите да са доказали, че богатата на огнената стихия могат да се използват и преди това: напр. при консумация на корени, опечени от естествен огън. Приложението на огъня в различни сфери на човешкия живот – от гледна точка на съвременната динамика – се развива с убийствено бавни темпове, измервани не с векове, а с хилядолетия. Нещата се ускоряват едва във времето на т.нар. неолитна революция, започнала в епохата на неолита в началото на последното десетилетие на ерата преди Христа (за българските земи около 6000 г. пр. Хр.). Тогава човешките популации започват интензивно да използват огъня не само за приготвянето

Скалният манастир „Св. Димитър Басарбовски“, Русенско

на храна, но и за отопление, осветление, производство на керамика, опазване от опасни диви животни и какво ли не още! Каквито и човешки дейности, свързани с огъня, да изброяваме, едно е безспорно: едва ли има някой, който да оспори, че откриването и използването на огъня е най-голямото откритие, което човекът е направил в процеса на своето развитие. Без него не би била възможна каквато и да е хуманизация и постъпателен напредък във всички области на живота.

Да започнем с нещо на пръв поглед много просто: използването на печена или варена храна. Специалистите по човешка еволюция са категорични: това позволява спестяване на еволюционна енергия за индивидуално и колективно усъвършенстване, която в противен случай би се разпиляла в трудната борба за оцеляване. Освен това използването

на термично обработена храна намалява значението на челюстните мускули и на челюстите въобще, което пък допринася за развитието на горната част на черепа, следователно на мозъчната кухина и на обема на мозъка като цяло. Огънят позволява оцеляване в трудните за първите хора години на ледниковия период, а впоследствие – усвояване на по-студени географски региони, което дава възможност на човешките общности да се разпространят върху по-голямата част от земния кълбо. Огънят е основният фактор за създаването на дома като място за обитаване от различните видове семейства и особено на онова, което доминира в съвременния свят: нуклеарното. Днес, ще кажат някои, традицията, която свързва семейството и домашното огнище в неразривна цялост, е изгубена. Да, защото съвременните хора вече не осъзнават колко важно значение

играе домашният огън или огнище като символ на семейната сплотеност: те прос- то живеят в други условия, в които доми- нира следствието, а не самото явление. Във всички традиционни култури оба- че огнището се свързва със семейните структури, а в повечето държави от този период то, коминът, който отвежда дима, или самият дим, обозначават данъчните единици. Чиновниците във Византия и в Средновековна България, да не говорим за други средновековни държави, наричат семейната данъчна единица и свързания с нея поголовен данък „капникон“ (букв. „комин“) или „димнина“. Въобще съзна- нието, че човекът зависи от добиването и поддържането на огън е толкова силно вкоренено, че присъства в практически всички стари култове. Тук огънят вари- ра от култова даденост, която директно се обожествява, до нещо, което трябва постоянно да се поддържа като символ на континуитета в човешкото битие и разви- тие.

Мнозина изследователи твърдят, че светлинният ефект на огъня е последното, което хората започват да използват. Те и осмислят светлината като по-абстрактна категория. Готвенето, отоплението и дру- ги подобни дейности са ежедневие, част от човешкия бит. Светлината е по-сложно понятие, което не играе подобна битова роля в примитивните общества. При това хората идентифицират и друг източник на светлина освен огъня – слънцето. Не- обходимо е да минат хилядолетия, за да може науката от ново време да осъзнае, че слънцето не е нищо друго освен огромно огнено кълбо.

С развитието на обществото и на би- товата култура, на култовите практики и особено с появата на писмеността, необ-

ходимостта от светлина става далеч по- настойчива. Хората изобретяват различ- ни начини, за да победят тъмнината. По- явяват се факлите, глинените или напра- вените от друг материал маслени лампи, първообразите на свещите, свещниците и какво ли не още, свързано с тези „осве- тителни уреди“. Всъщност те се развиват паралелно и в много случаи независимо в различни битови и цивилизационни среди. Смята се, че първообразът на съв- ременната свещ например се появява в Китай преди около 200 000 години пр. Хр. Свещи, направени от восък или втвърде- на мазнина и фитил от нишки на прочу- тото пергаментово дърво (използвано и за производство на преносим материал за писане, т.нар. пергамент), са познати на египтяните хиляди години преди нова- та ера. На гръцките полиси по Източно- то крайбрежие на Егейско море дължим изработването на един сравнително усъ- вършенствен тип свещ. Той представлява тръбичка от стебло на тръстика, пълно с горяща материя. Римляните познават свещта, направена от восък или мазни- на, и снабдена вече с фитил от текстилна материя, най-често лен, памук или вълна. Древните юдеи от своя страна са запал- вали и все още палят восъчни свещи на празника Ханука, като използват за целта светилник с осем чашки, наричан „мено- ра“. Ако се съди от скорошно археологи- ческо откритие на свещник в тракийски обект от района на с. Свещари, траките също са използвали някакъв вид свещи

Менора (Еврейски ритуален свещник)

Карейтиди от тракийската царска гробница край с. Свещари

при своите религиозни обреди. С течение на времето става ясно, че восъчната свещ, снабдена с фитил, дава най-ярка светлина, не отделя пушек, има приятен аромат на восък и мед и задоволява най-пълно утилитарните и култовите изисквания на хората. Християнската религия, която възниква в първите десетилетия на новата ера и която се официализира през IV в., продължава тази дълга еволюция. Използването на восъчни свещи и тяхното култово значение не е документирано в библейските текстове и особено в Новия завет, но необходимостта от сравнително добро осветление е очевидна както при живота в катакомбите, така и в литургичната активност в християнския храм. В Европа първото споменаване за свещи се отнася към I в. сл. Хр., а по-късно в южноиталианските катакомби вече има запазено изображение на християнски светци със свещи в ръце. Свети Амвросий споме-

нава, че поне в неговия диоцез в Северна Италия на новопокръстените се дарявали свещи като символ на Христовата светлина. Използването им в християнската обредност става толкова разпространено, че за тази иначе утилитарна практика започват да се търсят богословски обяснения. Така се появява твърдението, че горящата свещ символизира триединството на Бог Отец, Бог Син и Свети Дух, т.е. свещта се натовазва с основна християнска символика. С течение на времето използването на свещите в двете основни разклонения на християнството: Православието и Католицизма, придобива различно значение, но в това едва ли трябва да се търсят споровете между тях за характера на Светата троица. Православният християнски храм, особено след възприемането на кръстocupолния архитектурен план, остава слабо осветен, поради което свещта продължава да е крайно необходима, сле-

Възнесение, манастир Пантократор, Атон

дователно запазва и дори засилва своето символно значение. В католическа Европа, особено след налагането на готиката като архитектурен стил, интериорът на храма се осветява обилно от проникващата през витражите светлина, поради което свещите губят практическото си приложение и запазват само своята църковна символика.

Широкото използване на свещи в бита и в религиозната практика не само

на християнството, но и в други религии, води до усъвършенстването на тяхното качество и до въвеждането на нови, по-евтини и по-добри материали при тяхното производство. Традиционната технология при изработката на восъчни свещи познава два метода: оформяне на восъка като тънки пити и увиването на фитила в тях чрез простото им усукване като „восъчни масури“ или чрез прастарата технология на обливане на фитила с разтопен восък.

Пещерата на св. Марина, с. Сливарово

Тези традиционни методи все още се използват при правенето на свещи в някои от манастирите на Света гора. Появяват се и различни „машини“ за производство на свещи. Още през XVI в. европейски занаятчии приспособяват обикновеното колело за каруци във въртяща се машина за обливане с восък на 30–40 фитила едновременно. Въвеждат се специални валове, които превръщат прясно излетите свещи в конусовидни восъчни пръчици с правилна форма. В Англия пък конструират специална машина, наричана духовито „кимашо магаренце“, с която потапяли във восък наведнъж няколко десетки фитила, за да ги превърнат в свещи. Вече в индустриалната епоха широко разпространение като материали за производство на свещи получават спермацетовото масло, получено от китова мас, а по-късно и парафинът, произвеждан от петрол. Тези

материали позволяват оцветяване и ароматизация и откриват простор за производство на декоративни свещи.

Както е видно, свещта претърпява дълга еволюция. В нашия свят тя е загубила качеството си на „осветително тяло“, но е запазила литургичната и култовата си роля. Съвременният начин на живот също си казва думата и превръща свещта в декоративен предмет в интериора на днешния дом.

Широкото използване на свещите в бита и в религиозната практика на различни религии, но най-вече на християнството, оказва влияние върху политиката и на държави, и на църкви. Восъкът се превръща в основен артикул в производството, търговията и в облагането на населението с данъци. В християнските държави, вкл. и в Средновековна България, производството на восък и свещи е съсредоточено

**Пещерата на св. Марина,
с. Сливарово**

или в големите манастири, или може би с тази задача са били товарени специални категории население, живеещи в близост до големи религиозни и градски центрове.

Тази практика е възприета и доразвита от Османската империя. В нея не само има голям брой християни, християнски църкви и манастири, но и мюсюлмански религиозни центрове, напр. текета, които също използват свещи във всекидневието и в религиозните си ритуали. Така вероятно в империята се появява специална категория рая, наречена „мумджии“, които произвеждат и доставят на текетата свещи, вероятно по занижени цени. За сметка на това те са освобождавани от определени категории данъци. Мумджиите не са многобройни, за разлика от други подобни категории население с особен статут, които доставят на държавата по фиксирани цени дребен добитък,

ориз, масло, сол или пък дресират соколи за султанския лов. Тъкмо с тази практика е свързано турското название на дн. с. Свещари. До 1935 г. то е известно с името Мумджилар, буквален превод от което е и българското название Свещари. Може да се предполага, че доколкото населено място тук е съществувало от древни времена, османските завоеватели са превели българското име на селото на турски, защото под властта на новите господари то не снабдява със свещи околните християнски манастири и църкви, а намиращото се наблизо теке на Демир баба, Железния баща. За завоевателите е недопустимо село, свързано с култа към местен мюсюлмански дервиш, да носи българско християнско име, напомнящо на основен предмет в християнската литургия.

Село Свещари е разположено в район с богата култова традиция още от най-

Игра на български и гръцки нестинари в жаравата на местността Голямата Аязма, 2007 г.

древни времена. Ако се съди от името, неговите жители от край време са произвеждали свещи. Първоначално те са отивали в близко разположените тракийски култови центрове. В християнската епоха свещи са потребявали както близко разположеният манастир, така и десетките скални църкви в местността Адъролу. Традицията продължава и в османската епоха, когато вече като „мумджи“ (свещари) жителите му снабдяват със свещи текето на Демир баба.

Как се е развивал занаятът по производството и търговията със свещи през епохата на Средновековието можем само да предполагаме, като имаме предвид съществуването на значими християнски центрове в близост до селото. Според добре познаващите района местни крае-

веди, още в епохата на Ранното Средновековие, в близост до руините на разположената над Мандренския дол стражева крепост, край извора, наречен „Петте пръста“, е построен манастир. Според преданията той е посветен на св. Георги и това никак не е случайно. Първо, изображенията на този християнски светец много наподобяват иконографията на Тракийския конник и в този смисъл отговарят отлично на каузата на религиозния синкретизъм. Второ, светецът-патрон на манастира е почитан освен от християните, още от мюсюлманите и в този смисъл традицията на неговото почитане продължава в съвместния култ на християни и мюсюлмани към Демир баба. Към съществуващия манастир трябва да се добавят и църквите-пещери, разположени по

Изглед от резервата Сборяново

долината на р. Черноданица. Те са осем на брой и според проучванията на археолозите наподобяват прочутите скални църкви по долината на р. Русенски Лом. За нас е достатъчно да констатираме, че през цялото Средновековие в или близо до землището на селото има достатъчно на брой християнски религиозни центрове. Те позволяват на някогашните жители на с. Свещари да продължат да практикуват производството на свещи.

Как обаче християнският култ към манастира „Свети Георги“ и към скалните църкви се трансформира в култ към къзълбашкия светец Демир баба вероятно завинаги ще си остане загадка. Освен местните легенди, друг извор краеведите не могат да посочат. Според тези местни предания текето на Демир баба се издига на място-

то на тракийско светилище и в този смисъл континуитетът е повече от очевиден. През XVI в., по времето на прочутия султан Сюлейман Кануни, наричан на запад „Великолепния“, в района на днешното теке се заселва дервишът-къзълбаш Хасан Пехливан баба. Около себе си той събира ученици-дервиши, които изповядват и разпространяват исляма не в неговия сунитски вариант, официален за Османската империя, а в алевитския му вариант, подобен на другото основно разклонение на исляма – шиизма. На местна почва неговите последователи са известни с названието „къзълбаши“. Те са далеч по-толерантни към християнството, пият вино, не ходят в джамия, а изповядват култа си чрез сбирки на т.нар. оджази. Не е чудно, че при подобна практика текето на Демир

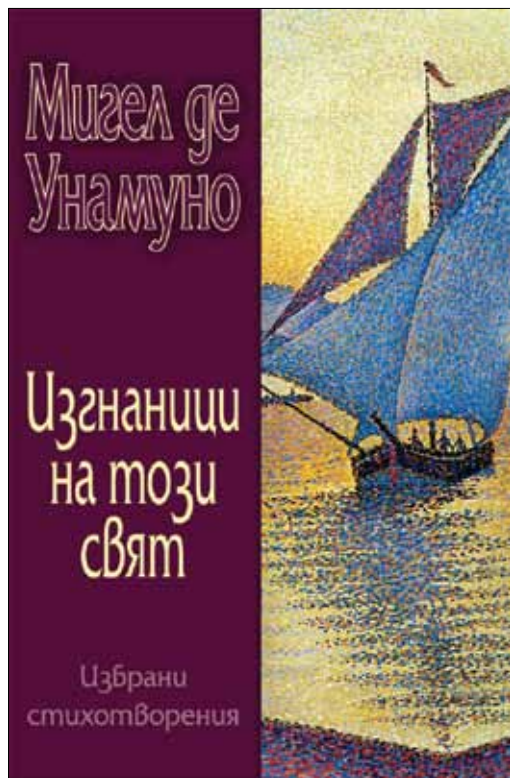
**Черковен полиелей,
Етрополския манастир**

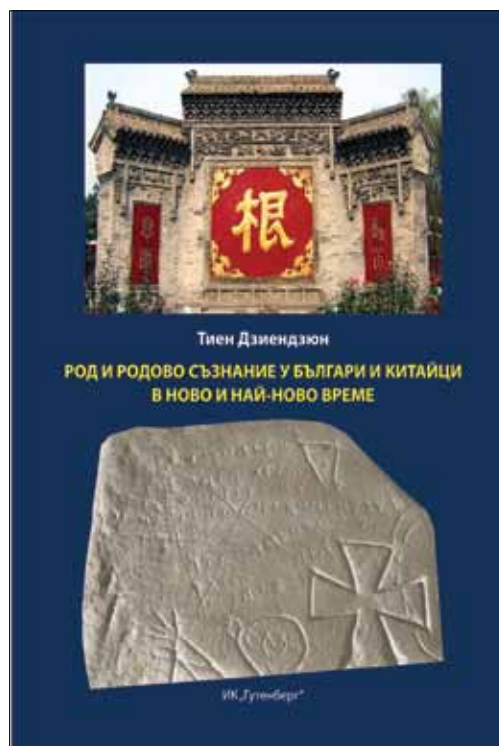
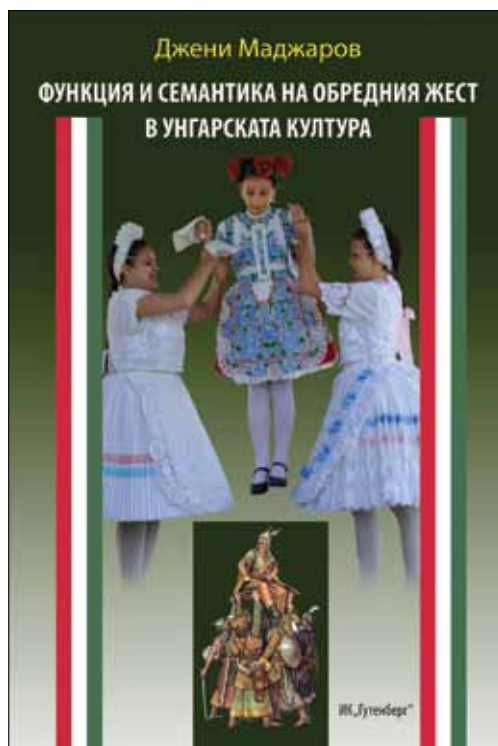

баба се посещава от мюсюлмани и християни, които заедно палят свещи в памет на мюсюлманския светец. При това положение за прастария занаят на хората на Мумджилар – Свещари, макар и при променени политически и религиозни условия, отново се открива простор за развитие.

Затова идеята на Културно-просветното дружество „Родно Лудогорие“ да възроди в селото този прастар тукашен занаят е напълно уместна и заслужава активна подкрепа. Тази идея има своите основания в дългата традиция на производство на свещи с култово предназна-

чение за основните религиозни системи, съществуващи в региона от прастари времена. Особена символика има в обстоятелството, че възраждащата се работилница за свещи се намира в дома, където е отрасъл и живял един от най-добрите познавачи на историята на с. Свещари и на региона – Борис Илиев, основател на споменатото Културно-просветно дружество. Осъществяването на този проект ще свърже още по-плътнo тукашните хора и туристите с един традиционен местен занаят, дал имената на съвременното село Свещари.

ДОБРОСЪСЕДСТВО, ДОВЕРИЕ, ИСТИНА
КПД РОДНО ЛУДОГОРИЕ

ПОД ПАТРОНАЖА НА ВИЦЕПРЕЗИДЕНТА
НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Г-ЖА МАРГАРИТА ПОПОВА

МУЗЕИТЕ И ОБЩИНТЕ НА
СИЛИСТРА, ТУТРАКАН, ИСПЕРИХ, РАЗГРАД И ПОПОВО
МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

**30^и ПОХОД
ПО ПЪТЯ НА
ЧЕТАТА НА
ТАНЬО ВОЙВОДА**

29 МАЙ - 2 ЮНИ 2015

ОТ ДУНАВА ПРИ С. ПОЖАРЕВО - ОБЩИНА ТУТРАКАН
ДО КЕРЧАН БАИР ПРИ С. АПРИЛОВО - ОБЩИНА ПОПОВО

ПРИ
ЩЕ БЪДЕ НА

ПОХОДНАТА КОЛОНА
В ЧАСА

С УЧАСТИЕТО НА ТУРИСТИ, УЧЕНИЦИ, МЛАДЕЖИ И ПОТОМЦИ НА ВОЙВОДАТА И ЧЕТНИЦИТЕ
КАНИМ ВИ ДА СЕ ВКЛЮЧИТЕ В ПОХОДА И ПОСРЕЩАНЕТО НА ПОХОДНИЦИТЕ.

W. M. 2011